

Gazeteciliğe Adanmış Bir Ömür:

*Metin Toker**

Onur ÇELEBİ

Yrd. Doç. Dr., Bozok Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
E-Mail: celebi_sentez@hotmail.com
ORCID No: 0000-0002-1151-8492

Geliş Tarihi: 17.01.2017 Kabul Tarihi: 11.10.2017

ÖZ

ÇELEBİ, Onur, **Gazeteciliğe Adanmış Bir Ömür: Metin Toker**, CTAD, Yıl 13, Sayı 26 (Güz 2017), s.91-124.

Elli dokuz yıl boyunca Türk basın hayatının içinde yer alıp yakın tarihe tanıklık etmiş olan Metin Toker'ın 1943'te *Cumhuriyet* gazetesinde başlayan muhabirlik yılları, 1951 – 1953 yılları arasında *Zafer* ve *Yeni İstanbul* gazetelerinde devam etmiştir. 1954 – 1967 döneminde ise siyasi yazarlık serüveni *Akis* dergisiyle zirveye çıkmıştır. 1950'li yıllardaki demokrasi adına yazdığı sert muhalif yazılar sebebiyle Demokrat Parti Dönemi'nde iki kez cezaevine girerek iki yıla yakın hapis yatmıştır. 1980 darbesi sonrasındaki siyasal yapılanmaya ordunun müdahalesini eleştiren yazıları sebebiyle de üç ay hapis cezası almıştır. Toker, askeri rejime eleştirilerinin yanında laik-demokratik cumhuriyet düzenine tehdit olarak gördüğü kişi ya da gruplara karşı da köşesinde bir fikir mücadelesi vermiştir. 1975 – 1980 döneminde *Hürriyet* gazetesinde, 1968 – 1975 ve 1980 – 2002 yılları arasında *Milliyet* gazetesinde köşe yazarı olarak gazetecilik mesleğini sürdürmüş olan Toker, İsmet Paşa'nın damadı olarak “Milli Damat” lakabını almıştır. 1977 – 1980 yılları arasında Cumhuriyet Senatosu üyeliği yapmıştır. 1980 darbesi sonrasında Türkiye'nin Avrupa Konseyi siyasi delegeliği görevini yürütmüş; Uluslararası Basın Enstitüsü Yürütme Kurulu üyeliğinde yer almış ayrıca 1983'te faaliyete geçen

* Bu makale yazarın Prof. Dr. Mustafa Yılmaz'ın danışmanlığında hazırladığı “*Gazeteciliğe Adanmış Bir Ömür: Metin Toker*” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

İnönü Vakfı'nın kuruculuk ve yönetiminde bulunmuştur. Bu çalışmada Toker'in hayatının ve faaliyetlerinin incelenmesi amaç edinilmiştir. Mevcut bilgiler, kendisinin yazdığı kitaplar ile gazete ve dergilerdeki makaleleri ve eşi Özden Toker ile yapılan söyleşilerden derlenmiştir. Aynı zamanda dönemin diğer siyasetçi ve yazarları tarafından kaleme alınan hatırat ve araştırma – inceleme eserlerinden de istifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Siyaset, Basın, Gazete, Gazeteci, Demokrasi

ABSTRACT

ÇELEBİ, Onur, **A Life Dedicated To Journalism: Metin Toker**, CTAD, Volume 13, Issue 26 (Fall 2017), pp. 91-124.

Metin Toker occupied a place in the Turkish press for fifty-nine years and also witnessed the contemporary history of Turkey. He began his career as a correspondent for *Cumhuriyet* in 1943 and then worked as correspondent of *Zafer* and *Yeni İstanbul* newspapers between 1951 and 1953. His career as a columnist on politics reached to peak in the journal of *Akıs* from 1954 to 1967. Because of his bitter critics to the Democrat Party in the name of democracy, Toker was sent to prison two times and served a time of nearly two years there in 1950s. He was also sentenced to three months because of his critics to military intervention to political life after the 1980 Coup. Besides his critics to military regime, he wrote against some people and groups whom he considered as a threat against secular-democratic republic. In his career, Toker also worked as columnist at *Hürriyet* (1975-1980) and at *Milliyet* (1968-1975, 1980-2002). He was called “national son-in-law” as being son-in-law of İsmet İnönü. Toker was a member of the Senate of Republic between 1977 and 1980. After the 1980 Coup, he served as the political delegate of Turkey at the European Council and took part in the Executive Committee of the International Press Institute. Toker was also a founding member and an executive of the İnönü Foundation, which was established in 1983. This work aims at studying life and activities of Toker. Sources of this work are primarily compiled from his books, his newspaper and journal articles and interviews made with his wife Özden Toker. Moreover, memoirs of politicians and authors from his time and monographs and other academic works are consulted in this work.

Keywords: Politics, Press, Journal, Journalist, Democracy

Giriş

Meslek icabı muhalif olmanın karakterini üzerinde taşıyan gazetecilerin Türkiye'deki demokrasi ve modernleşme sürecine, serbest tenkit ve meclis dışı murakabe görevlerini yerine getirebilmeleri ile doğru orantılı olarak az ya da çok bir katkıda buldukları görülmüştür.

Bu bağlamda gazeteciler arasında 1943'ten 2002 yılına kadar aktif bir şekilde gazetecilik mesleğini sürdüren ve bu süreçte Türk siyasi ve toplumsal yaşamını bir toplumbilimci gibi gözlemleyip bir gazeteci olarak da bu gözlemlerini köşesine aktaran ve bir döneme damgasını vuran *Akıs* dergisini basın hayatına

kazandıran Metin Toker'in ayrı bir yeri bulunmaktadır. Buna karşın gazetecilik mesleğine ek olarak bir aydın ve devlet adamı kimliğini de üzerinde taşıyan Toker'in Türk basın ve siyaset tarihindeki yerine dair herhangi bir akademik çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmada Toker'in hayatının ve faaliyetlerinin incelenmesi amaç edinilmiştir.

Metin Toker, mütevazı bir ailenin çocuğu olarak 1924 yılında İstanbul'un Boğaziçi - Beykoz semtinde dünyaya gelmiştir.¹ Babası Ekrem Toker, Çerkez asıllı İstanbullu bir gümrük memurudur. Annesi Hüsnüye Hanım ise yine İstanbul'da doğup büyümüş bir ev hanımıdır. Toker ailesinin Metin haricinde bir de Mübin isminde, iki yaş küçük, bir erkek evlatları daha bulunmaktadır.²

Metin Toker ilkokul, ortaokul ve lise eğitimini 1930 yılında girdiği Galatasaray'da tamamlamış ve 1942 yılında birincilikle mezun olmuştur.³ Galatasaray Lisesi, öğrencilerine sadece Fransızca öğretmekle kalmamış ayrıca onların evrensel değerlerle yetişmelerine önem vermiştir. Modern Batı'nın da ortak değerleri olarak kabul gören bu anlayışın temelinde, kişi temel hak ve hürriyetlerine saygı; kişinin kendi hakları için mücadele etme azmi, akılcı ve eleştirel bakış açısı kazanma ve demokrasi ile cumhuriyet ilkelerine sadakat gibi prensipler yer almıştır. Toker'in dünyaya bakışı bu bağlamda şekillenmiştir.

Toker, Galatasaray Lisesi'nden mezun olduğu yaz İstanbul'da Fransız Büyükelçiliğinin himayesinde çıkan ve ismi "*L'İstanbul*" olan bir gazetede Türk edebiyatını tanıtan yazılar kaleme almıştır.⁴ Gelecekteki mesleği hakkında kesin bir karara varamayan Toker, eğitimini sürdürmeye devam etmiş ve aynı yıl Tıbbiye'ye kayıt yaptırmıştır.⁵ Ancak derslere fazla bir ilgi duymayan Toker, farklı arayışların peşine düşmüş ve Richard Llevellyn'in "*Vadim O Kadar Yeşildi Ki...*" isimli eserini Fransızcadan tercüme edip, romanın filmi Türkiye'de gösterime girmeden önce yayımlanmasını sağlamıştır. Filmin çıkışıyla, kitap tercümesinin yayımlanması aynı zamana rastladığından dolayı "*Vadim O Kadar Yeşildi Ki...*" Türkiye'nin o dönem en çok satan kitaplarından biri olmuştur.⁶

Toker, kitap yayına hazırlanırken o süreci matbaada geçirmiş tashihleri, sayfa şekillerini kendi yapmış, her şeye nezaret etmiştir. O an itibariyle Toker:

¹Metin Toker, "Bir Sengine Yekpare Acem Mülkü Feda İmiş!", *Milliyet*, 27 Ağustos 1972, s. 2; Metin Toker, "Doğa, Ancak İnsan İle Güzeldir Ama...", *Milliyet*, 26 Temmuz 1990, s. 10.

² Özden Toker ile yapılan söyleşi, Ankara – Pembe Köşk, 5 Mayıs 2012. (Özden Toker, merhum İsmet İnönü'nün kızı ve merhum Metin Toker'in eşidir.)

³ "Yazarlıkta 40 Yılın Öyküsü", *Yankı*, Sayı 617, Ocak 1983, s.33.

⁴ Güneri Civaoglu, "Paris'te Bir Şalede Romantik Evlilik Teklifi", *Milliyet*, 18 Temmuz 2003, s.13; Metin Toker, "İlk Maaşım 75 Liraydı", *Milliyet*, 29 Ağustos 1983, s. 8.

⁵ Metin Toker, "Tıbbiyeyi Bırakmasam Nasıl Bir Doktor Olurdum Acaba?", *Milliyet*, 27 Ağustos 1983, s. 7.

⁶ Ö. Toker ile yapılan söyleşi; Metin Toker, "33 + 20 = 53", *Milliyet*, 9 Mayıs 1996, s. 17.

“*Kanma mürekkep kokusu girdi, matbaaların mürekkep kokusu. Mürekkep kokusu koch basılı gibi bir şey. Bir defa girdi mi bir daha çıkmaz... Babiâli’den ayırlamayacağı mı çabuk anladım. Sadece mesleğimi bulmuş değildim. Bir daha bırakamayacağı mı mesleğimi bulmuştum...*” demiştir.⁷

Böylece ilk olarak Yeni Türk Edebiyatı’nı tanıtan yazırlarla, ardından da bir kitap çevirisiyle yazın hayatına atılmış olan Toker, bu alanda başarılı olduğunu görünce bu sefer de gözünü gazetecilik mesleğine dikmiş ve *Son Telgraf* gazetesinde stajyer muhabir olarak işe başlamıştır. Ancak *Son Telgraf* macerası buruk bir şekilde sona eren Toker için asıl gazetecilik yaşamı Galatasaray’dan sosyoloji hocası olan, *Cumhuriyet* gazetesi başyazarı Nadir Nadi’nin onu yanına alması ile başlamıştır.⁸ Meslek hayatında bu gelişmeler yaşanırken Toker, eğitim hayatını da ihmal etmemiş ve fakültesini Tıptan, Edebiyata naklettirerek 1948 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinin Fransız Filolojisi Bölümünü bitirmiştir.⁹

Metin Toker ve Cumhuriyet Gazetesi Dönemi

Toker’e göre gazetecilik yaşamında üç dönem olmuştur. Bunlar: *Cumhuriyet* dönemi, *Akis* dönemi ve serbest yazarlık dönemidir. Son dönemi oluşturan serbest yazarlık dönemi ise iki gazete arasında geçmiştir: *Milliyet* ve *Hürriyet* gazeteleri. Toker, 1951 – 1953 yılları arasında Paris’te öğrenciyken *Zafer* ve *Yeni İstanbul* gazetelerine de Batı Avrupa muhabiri olarak yazılar yazmıştır. Ancak malî zaruretlere gereği çalıştığından bunların meslek hayatı üzerinde bir etkisi ve önemi olmadığını kendisi ifade etmiştir.¹⁰

Yukarıda belirtildiği üzere Toker, 1943’ten 1951 yılına kadar *Cumhuriyet* gazetesinde muhabir olarak görev yapmıştır. 1943 ile 1950 arasında gazetenin İstanbul Babiâli’deki binasında, sonrasında bir yıl ise Paris’te *Cumhuriyet*’in Batı Avrupa muhabiri olarak çalışan Toker, basın hayatında adını ilk kez Beyoğlu muhabirliği görevinde duyurmuştur.

Beyoğlu muhabirleri büyük gazetelerin lisan bilen, eli yüzü düzgün, becerikli ve açık göz muhabirleri arasından seçilmiştir. Beyoğlu muhabirinin işi İstanbul’a gelip giden yabancıları, büyükelçileri, siyaset adamlarını, hatta sanatkarları kısacası kalburüstü şahsiyetleri takip edip onlardan demeçler almak, fotoğraflarını çekmek ve yapılabiliirse özel mülakatlar gerçekleştirmektir. Bu tür şahısların da kaldığı oteller genellikle Beyoğlu tarafında bulunduğu için bu göreve Beyoğlu muhabirliği adı verilmiştir. Beyoğlu’ndaki otellerin yanı sıra, Sirkeci Garı, Galata’daki yolcu salonu ve Haydarpaşa Garı da Beyoğlu

⁷ Metin Toker, “Mesleğe Övgü”, *Milliyet*, 23 Eylül 1973, s. 2.

⁸ *Cumhuriyet* gazetesi sahibi Yunus Nadi’nin oğlu ve gazetenin başyazarlarından biri olan Nadir Nadi, Babiâli’nin okumuş, yabancı dil bilen, kibar ve dürüst insanlara ihtiyacı olduğunu düşünmüş ve Metin Toker’e bir şans tanımıştır. Toker, “Tıbbiyeyi Bırakmasam...”, s.7.

⁹ Metin Toker, “Hoş Geldiniz Başkan Mitterrand!”, *Milliyet*, 13 Nisan 1992, s. 12.

¹⁰ Toker, “İlk Maşım...”, s. 8.

muhabirlerinin o dönemde sık sık uğrayıp bilgi toplamaya çalıştıkları yerlerin başında gelmiştir.

Muhabirlikte başarının yüzde 25'inin dili iyi kullanmak, yüzde 25'inin konu üzerinde çalışmış olmak ve yüzde 50'sinin ise şans olduğuna inanan¹¹ Toker, Beyoğlu muhabirliği görevi esnasında Kral Abdullah'tan¹² von Papen'e, Presnes Dürrüşehvar'dan Marie Bell'e kadar birçok ünlüyü tanıma fırsatını elde etmiştir.¹³

1945'te Beyoğlu muhabirliği görevini ilk kez İstanbul dışında sürdüren Toker, Antakya'da, General de Gaulle kuvvetlerinin Vichy kuvvetlerinden Suriye'yi devralmalarını izlemiştir.¹⁴ 1947 yılında ise kendisine farklı bir deneyim ve prestij kazandıracak olan Türkiye'nin hemen yanı başında yaşanan iç savaşı izlemek üzere savaş muhabiri olarak Yunanistan'a gitmiştir.¹⁵ Toker, Yunanistan'da yirmi gün kalmış ve olayları genellikle Yanya bölgesinde, onun kuzeyindeki Arnavutluk-Yugoslavya sınırını oluşturan Koniça'dan izlemiş; ayrıca Batı Trakya bölgesindeki gelişmeleri de takip etmiştir.¹⁶

¹¹ Metin Toker, “Vezir de Yapar, Rezil del”, *Milliyet*, 22 Mayıs 1991, s. 12.

¹² Metin Toker, “Ürdün Kralı Majeste Abdullah Şehrimizde”, *Cumhuriyet*, 13 Ocak 1947, s. 1,3.

¹³ Metin Toker, “Gazetecilikte ‘Dost Kazığı’ nı Bir Defa Yedim”, *Milliyet*, 28 Ağustos 1983, s. 7.

¹⁴ Toker, “İlk Maaşım...”, s. 8.

¹⁵ II. Dünya Harbi sonunda Avrupa'nın taksiminde, Yugoslavya Komünist kampta kalırken Yunanistan Anglo-Saksonlar kampında kalmış ancak Yunanistan'daki komünistler bu durumu kabul etmeyerek General Markos komutasında birleşip ayaklanmışlardır. Böylece Yunanistan toprakları Sosyalizm ile Kapitalizmin bir mücadele sahası haline gelmiştir. 1947'de Yunanistan'daki iç savaş tüm ülkeye yayılıp tehlikeli bir hal alınca, *Cumhuriyet* gazetesi yazı işleri müdürü Cevat Fehmi Başkut da Toker'i gazete adına Türkiye'nin hemen yanı başındaki savaşı izlemek üzere muhabir olarak Yunanistan'a gönderme kararı almıştır. Metin Toker, “Çeteciler Pire Bölgesine Saldırdılar”, *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1947, s. 1,3; Metin Toker, “Yunanistan Hadiseleri”, *Cumhuriyet*, 21 Temmuz 1947, s. 1,3; Metin Toker, “Yunanistan'da Yeni Tehlikeler Belirliyor”, *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1947, s. 1,3; Metin Toker, “Komünist Yunan Kabinesi Hudud Dışında Hazır”, *Cumhuriyet*, 23 Temmuz 1947, s. 1,3.

¹⁶ Metin Toker, “Yanya Dağlarındaki 2500 Çeteci Çember İçine Alınıyor”, *Cumhuriyet*, 24 Temmuz 1947, s. 1,4; Metin Toker, “Bir Yunan Uçağında Savaşları Takip Ettim”, *Cumhuriyet*, 27 Temmuz 1947, s. 1,3; Metin Toker, “Çeteler, Batı Trakya'da da Katliama Başladılar”, *Cumhuriyet*, 28 Temmuz 1947, s. 1,3; Metin Toker, “Esir Düşen Yunanlı Çetecilerle Görüştüm!”, *Cumhuriyet*, 30 Temmuz 1947, s. 1,4; Metin Toker, “Yunan Çetecileri Çemberi Yardılar”, *Cumhuriyet*, 31 Temmuz 1947, s. 1,3; Metin Toker, “Bulgaristan'dan Giren Yeni Çeteler Dedeğaç'da”, *Cumhuriyet*, 1 Ağustos 1947, s. 1,3; Metin Toker, “Batı Trakya'da Çetelerin Yaptıkları Yeni Baskılar”, *Cumhuriyet*, 2 Ağustos 1947, s. 1,3; Metin Toker, “Yunan Çeteleriyle Ordu Arasında Ezilen 100.000 Türk”, *Cumhuriyet*, 3 Ağustos 1947, s. 1,2; Metin Toker, “Batı Trakya'nın Andon Çavuşile Mülakat”, *Cumhuriyet*, 4 Ağustos 1947, s.1,2; Metin Toker, “Dedeğaç Ateşten Bir Çember İçinde Kaldı”, *Cumhuriyet*, 5 Ağustos 1947, s. 1,3; Metin Toker, “Makedonya'da Trenle Müthiş Bir Seyahat”, *Cumhuriyet*, 6 Ağustos 1947, s. 1,4; Metin Toker, “Dedeğaç'ta Geçirdiğim Unutulmaz Bir Gece”, *Cumhuriyet*, 7 Ağustos 1947, s. 1,2; Metin Toker, “Yunanistan'da 20 Gün Kalarak Neler Öğrendim?”, *Cumhuriyet*, 8 Ağustos 1947, s.1,4.

1948 yılındaysa Toker, bir ay boyunca Türk Hava Kurumunun iki kişilik, üstü açık, pırpırlı Magister tipi ufak uçağı ile Anadolu'yu: Konya, Adana, Antakya, Gaziantep, Şanlıurfa, Malatya, Elazığ, Çorum ve Samsun'u dolaşmış ve gördüklerini "Uçakla Yurt Turu" başlığıyla *Cumhuriyet* gazetesi okuyucularının beğenisine sunmuştur. Toker ile birlikte uçuş ekibinde Sabiha Gökçen de yer almıştır.¹⁷

1949'da ise Toker, Suriye'deki Hüsnü Zaim İhtilali'ni yerinden takip etmek için bölgeye gitmiştir. Bu seyahat esnasında Orta Şark'ta, on beş günde, beş memleket (Suriye, Ürdün, Filistin, İsrail ve Lübnan'ı) ve on dört şehri (Şam, Humus, Hama, Halep, Lazkiye, Der'ay, Amman, Eriha, Eski Kudüs, Yeni Kudüs, Telaviv, Yafa, Hayfa ve Beyrut'u) dolaşmıştır. Bu sayede gerek bölgedeki gelişmeler gerekse de bölgenin Türkiye'ye bakışı hakkında bilgi edinmiştir.¹⁸ Toker, bölgede yaptığı gözlemler sonucunda şu kanaate varmıştır:

*"Bütün Yakın Şark'ın gözü bizde bulunuyor. Ne zaman bir inkılâp hareketine geçseler, derhal bizim izimizden yürümek için gayret sarf ediyorlar ve yaptıkları işi, milli mücadelemize benzetmekten zevk alıyorlar... Diğer taraftan Türkiye'ye karşı olumsuz duygular besleyen de yok değil... (Buna karşın) Türkiye, daha uzun seneler bütün Yakın Şark'ın nazarında kalkınmanın ve garplılaştırmanın, ileri hamlenin sembolü olarak kalacaktır..."*¹⁹

Bu arada Türkiye'de yüksek eğitimini ve askerlik görevini tamamlamış olan Toker, Nadir Nadi'nin de teşviki sonucunda hem yurtdışında eğitim almak hem de Batı Avrupa muhabirliği görevinde bulunmak üzere 1950'nin sonbaharında Fransa'daki Paris Üniversitesi Siyasal Bilgiler Enstitüsü'ne kayıt yaptırmıştır.²⁰

Toker Paris'te ilk olarak, İstanbul'daki *Cumhuriyet* gazetesinin ve Ankara'daki *Zafer* gazetesinin "Batı Avrupa muhabiri" olarak görev yapmıştır. Zaman içerisinde yaşanan birtakım aksilikler ise onun önce *Cumhuriyet*'ten sonra da *Zafer*

¹⁷ Metin Toker, "Konya Müşteri Bekleyen Muazzam Buğday Yığınlarıyla Dolu", *Cumhuriyet*, 21 Mayıs 1948, s. 1, 2; Metin Toker, "İki Tane Çukurova'ya Sahip Olmanın Yolu" , *Cumhuriyet*, 25 Mayıs 1948,s.2; Metin Toker, "10 Senede Hatay İçin Hiçbir Şey Yapmadık", *Cumhuriyet*, 2 Haziran 1948, s. 1, 4; Metin Toker, "Bütün Cenup Vilayetleri Kaçak Eşya İle Dolu" , *Cumhuriyet*, 8 Haziran 1948, s. 4; Metin Toker, "Samsun Köylerindeki Açlık Hikâyesi",*Cumhuriyet*, 28 Haziran 1948, s. 1, 4.

¹⁸ Metin Toker,"Albay Zaim'in Gazetemize Dün Verdiği Beyanat",*Cumhuriyet*, 4 Nisan 1949, s.1, 3; Metin Toker, "Görülmemiş Bir Diktatör",*Cumhuriyet*, 7 Nisan 1949, s.1, 4; Metin Toker, "Suriye'den Mektuplar: Sansür'den Kaçırılan İlk Mektup",*Cumhuriyet*, 6 Nisan 1949, s.1, 4; Metin Toker, "Amman da Bir Gece",*Cumhuriyet*, 22 Nisan 1949, s.4; Metin Toker, "Arab Mültecileri",*Cumhuriyet*, 24 Nisan 1949, s.4; Metin Toker, "İsrail Toprağında" , *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1949, s.4; Metin Toker, "Dünyanın En Pahalı Memleketi İsrail", *Cumhuriyet*, 27 Nisan 1949, s.2; Metin Toker, "İsrail Hükümetinin Karşılaştığı Müşköller",*Cumhuriyet*, 8 Mayıs 1949, s.5.

¹⁹ Metin Toker, "15 Günde 5 Memleket, 14 Şehir Gezdim",*Cumhuriyet*, 21 Nisan, s.2.

²⁰ "Yazarlıkta 40 Yılın Öyküsü..." , s.34.

gazetesinden ayrılmasına neden olmuştur. Toker, bu boşluğu, *Yeni İstanbul* gazetesi için Batı Avrupa muhabirliği görevini yerine getirerek doldurmuştur.²¹

Paris'te, gazetecilik ve öğrenciliği birlikte yürütmüş olan Toker, öğrenci olarak göremeyeceklerini gazeteci olarak görmüş, gazeteci olarak yaşayamayacaklarını ise öğrenci olarak yaşamıştır.

Toker, üç yıl boyunca 1950'nin sonbaharından 1953 yazına kadar tatiller dâhil Türkiye'ye dönmemiştir. Paris'te haftada en az birkaç kez tiyatroya, konsere, baleye ve sergiye gitmiştir. Yabancı muhabir basın kartı ile müzeler bedavadır; parasız kaldığı günlerde zamanının çoğunu müzelerde geçiren Toker'in Türk arkadaşı az, Fransız ve yabancı arkadaşı çok olmuştur.²²

Toker'in Fransa'daki eğitim hayatı rutin öğrencilik ile sınırlı kalmamıştır. Okuldaki derslerini düzene koyan Toker bir süre sonra üç yüz Türk öğrencinin katılımıyla yapılan kongre sonucunda "Paris Türk Öğrencileri Derneği"nin yeni başkanı seçilmiştir.²³

Toker, 1940'ların ikinci yarısında bir yıl kadar İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin "Öğrenci Derneği Başkanlığı"²⁴ görevini yerine getirmiş olduğundan dolayı dernek ve teşkilat konularında tecrübeli biridir. Nitekim Paris'te de bir yıl sürecek dernek başkanlığı görevini başarılı bir şekilde yerine getirmiş ve sonrasında adaylığını tekrar koymayarak görevini yeni başkana teslim etmiştir.²⁵ Toker'e göre, uhdesine aldığı bu başkanlık görevleri "*dernekleri buhrandan kurtarmak operasyonu*"²⁶ olmuştur.

Toker'in üç yıl boyunca ikamet ettiği Fransa'da aldığı eğitime ve kazandığı tecrübeye paralel olarak demokrasi sevgisi ve düşüncesi daha da güçlenmiştir. Fransız demokrasısından ilham alan Toker'e göre siyasette nüfuz tacirliğini benimsemiş kendi tabiriyle çirkin politikacı tipine ve basireti bağlanmış politikacılara rağmen demokratik sistem Türkiye için en iyi ve tek sistemdir. Toker, 1953 tarihinde Paris'teki Batı Avrupa muhabirlik görevini tamamlamış ve Paris Üniversitesi Siyasal Bilimler Enstitüsü'nde Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirmiştir. Daha sonra Türkiye'ye dönmüş ve Ankara'da Demokrat Parti'nin yayın organı olan *Zafer* gazetesinde çalışmaya başlamıştır. Ancak kısa bir süre

²¹ *Agm.*, s.34.

²² Metin Toker, "Churchill, Fransız Şampanyasını Fransa'ya Londra'dan Getirdi", *Milliyet*, 7 Eylül 1983, s. 7.

²³ Orhan Oğuz, *80 Yıl: Cumhuriyet'e Yaşat Bir Hayat*, Doğan Kitap, İstanbul, 2004, s.69 – 73.

²⁴ Metin Toker, "Siz "Münazara"nın Ne Olduğunu Bilir Misiniz?", *Milliyet*, 8 Şubat 1994, s.18.

²⁵ Metin Toker, "Bizim Watergate", *Hürriyet*, 10 Ekim 1976, s.8.

²⁶ Toker, 27 Mayıs 1960'tan sonra bir yıl kadar Ankara Gazeteciler Derneği Başkanlığı görevini de yerine getirmiştir.

sonra bir parti gazetesinde çalışmanın rahatsızlığını hissetmeye başlayan Toker, 1953 kışında kendi planlarını uygulamak için harekete geçmiştir.²⁷

Metin Toker ve *Akıs* Dergisi Dönemi

Toker'e göre Türk basınında *Time* tipi bir dergiye ihtiyaç vardır ve bunun için de uygun siyasal ortam hazırdır.²⁸ Şayet doğru düzgün bir çalışma ortaya konulabilirse, o zaman başarılı olmak için hiçbir engel ortada kalmayacaktır.²⁹ Buna göre *Akıs*, okuyucuyu sıkmayan ciddi bir aktüalite dergisi olacaktır; gelişmeler, insan faktörü ön plana çıkarılarak bir betimleme tarzında aksettirilecektir. Böylece okuyucunun, olayın geçtiği yerde bir görgü tanığıymış gibi havaya girmesi sağlanacaktır.³⁰ İçerikte ise ağırlık iç politika olmak üzere; iç ve dış siyasi gelişmelere yer verilecek; bunun yanında bir aydının ilgisini çekebilecek her konu; iktisadi ve mali konular, tıp ilmi, spor, sanat – kültür, sinema vs. yer alacaktır. Derginin anladığı aydın biçimi ise her türlü konuda derinliğine olmasa da bir bilgi sahibi olan, Türkiye ve dünyadaki siyasi gelişmeleri yakından takip eden okuryazar insanlardır.³¹

Dergi, genel mahiyetiyle kendisine çekmeyi planladığı okuyucu kitlesini bilgilendirmek, belli konularda eğitmek ve en nihayetinde ise onları bir takım hususlarda yönlendirmeyi hedeflemiştir. Dergi, Toker'in düşünceleri ile doğru orantılı olarak demokrasi kavramına ve bunun paralelinde Fransız İhtilali'nin beraberinde getirdiği ilkelere bağlı kalmış ve bu prensipler çerçevesinde tarafsız bir politika izlemeye çalışmıştır.

Akıs dergisinin ilk sayısı, Toker'in de arzuladığı tarzda, 15 Mayıs 1954 tarihinde piyasaya çıkmıştır. Ancak dönemin iktidar partisinin özellikle 1954 seçimleri sonrasında takip etmeye başladığı antidemokratik tutum, *Akıs* dergisi tarafından da eleştirilmeye başlanmıştır. *Akıs*'in eleştirileri, DP ileri gelenleri

²⁷ Metin Toker, "Harikulade Bir Kaderi Olan Dergi", *Milliyet – Panorama Eki*, 22 Haziran 1986, s. 6.

²⁸ *Akıs* dergisinin üçüncü sayısında, bu durum şu şekilde belirtilmiştir: "Bilir misiniz ki, dünyanın her tarafında, büyük gazeteler başlıca üç faktör gerçekleştiği zaman ortaya çıkmıştır: 1 - Memlekette okuyup yazmasını bilenlerin sayısı arttığı zaman. 2 - Millet, politikayla bilfiil meşgul olmak hakkını kazandığı zaman. 3- Teknik imkânlar geliştiği zaman... Bu unsurlardan üçü de, Türkiye'de gerçekleşmek yolundadır, hatta ikisi şimdiden gerçekleşmiştir. Bu hakikati, artık basınınızın idrak etmesi zamanı gelmiştir..." "Kendi Aramızda", *Akıs*, Sayı. 3, Mayıs 1954, s.3.

²⁹ *Akıs* dergisinin on dokuzuncu sayısında "Birçok dostumuz, hem de meslekten anlayan dostumuz, bizî ikaz etmeyi faydalı buldular. Dediler ki: " - Böyle bir mecmuanın tutmasını gönül çok ister. Ama bu memlekette tutmaz. Okuyucu çplak kadın resmi, hafif mağazın yazıları arzu ediyor. Baksanıza piyasadaki mecmualara... Bizim münevver, maalesef okumuyor." İtiraf etmek gerekir ki, bu neviden ikazlara kulak vermemezlük etmedik. Gene itiraf etmek gerekir ki, hakları var gibi görünüyordu. Ama bizim, okuyucumuz diye seçtiğimiz zümreye itimadımız vardı. Biz, kabahati o zümrede değil, o zümreyi tatmin edemeyen bizlerde görüyorduk. Cevabımız, daima şu oldu: " - Bunu neye dayanarak söylüyorsunuz? Sizin beğeneceğiniz bir mecmua çıktı da, siz onu okumamazlık mı ettiniz?" Bkz. "Kendi Aramızda", *Akıs*, Sayı. 19, Eylül 1954, s.3.

³⁰ "Kendi Aramızda", *Akıs*, Cilt XXII, Sayı. 385, Kasım 1961, s.3.

³¹ "Kendi Aramızda", *Akıs*, Sayı 1, Mayıs 1954, s.3.

tarafından hataların düzeltilmesi yönünde yapıcı olarak değil de yıkıcı olarak algılanmış ve DP oklarının *Akis* dergisi üzerine yönelmesine neden olmuştur. DP'nin *Akis* dergisini muhalif ve yıkıcı bir dergi olarak görüp ona göre tavır almasına neden olan ya da daha doğru bir söylemle bu gidişatı hızlandıran iki de olay yaşanmıştır. Bunlardan birincisi Metin Toker'in Eylül 1954 tarihinde CHP lideri İsmet İnönü'nün kızı Özden İnönü ile nişanlanması³² ve diğeri de Kasım 1954 tarihinde *Akis* dergisinin Devlet Bakanı Mükerrer Sarol'un istifa etmesi yönünde açmış olduğu kampanyadır. Yukarıda sayılan hususlar, kısa bir süre sonra *Akis* dergisinin *Ulus* ve hatta *Dünya* gazetesiyle birlikte CHP'nin bir başka yayın organıymış gibi algılanmasına neden olmuştur.

Toker'e göre "*Sarol Olayı*" ya da "*Akis – Sarol Davası*" *Akis* dergisinin "*harikulade kaderinin*" başlangıcını teşkil etmiştir. Zira derginin tirajı altı bin iken bu sayı birden on beş bine çıkmıştır. Sarol, dönemin basın işlerini tedvire memur devlet bakanlığı koltuğunda oturmaktadır ve kâğıt tahsisinden resmi ilana kadar basınla ilgili hemen her karar onun inisiyatifinde bulunmaktadır. Sarol aynı zamanda *Türk Sesi* isminde bir de gazete sahibidir ve devlet bakanlığı koltuğunda oturmanın nüfuzunu kullanarak *Türk Sesi* gazetesini birçok devlet dairesine ve hatta ilkokullara kadar abone ettirmiştir. *Akis* dergisi ise bu durumun etik olmadığını yazmış ayrıca ilkokullara gelen ve bantları dahi açılmamış olan *Türk Sesi* gazetelerinin fotoğraflarını yayımlamıştır. Bu durum ise Sarol aleyhinde bir kamuoyunun oluşmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan bu tepki karşısında Sarol, gazetesini devretmiş ve *Akis* dergisi de bu satışın muvazaalı olduğunu belirtmiştir. Sarol ise *Akis* dergisinin bu iddiasını kendisine bir hakaret olarak addederek Toker'i dava etmiştir. Yaşanan bu gelişmeler *Akis*'in baskı sayısının, bu sefer de yirmi bine çıkmasına neden olmuştur. Ancak iktidarın baskı okları da artık Toker ve *Akis* dergisinin üzerine çevrilmiştir. Davanın ilk evresinde Toker, mahkûm edilmiş ancak temyiz bu kararı bozunca ikinci evrede Toker beraat etmiştir. Zira Toker, Sarol ile muvazaalı ortakları arasındaki satış mukavelesini Beşiktaş noterliğinden bulmuş ve mahkemeye sunmuştur. Mahkeme, iddia ispat edilmiş olduğundan dolayı Toker hakkında beraat kararı vermiştir. Bu sonuç Sarol'un mağlubiyeti demektir. *Akis*'te bu esnada ilk kez otuz yedi binlik bir baskı sayısına ulaşmıştır. Toker'in beraat kararını hükümet krizi takip etmiş ve kabine devrilmiştir. Sarol, hükümet dışında bırakılmış ve hatta partisinden ihraç edilmiştir. Bu dönemde DP içerisinde, gelecekte Hürriyet Partisi'ni kuracak olan bir grup milletvekilinin, gazetecilere iddialarının doğruluğunu kanıtlama hakkı şeklinde özetleyebileceğimiz "ispat hakkı" mücadelesi de başlamıştır. DP'deki Hürriyetçilerin parti içi mücadelelerindeki en büyük kozları *Akis* ve Toker örneği olmuştur. Bu arada

³² Metin Toker, 9 Şubat 1955 tarihinde İsmet İnönü'nün kızı Özden İnönü ile evlenmiş ve bu tarihten sonra kimi çevreler tarafından "*Milli Damat*" olarak isimlendirilmiştir.

Yargıtay, Toker'ın beraat kararını bozmuş ve tüm mahkeme heyeti değiştirilerek Toker bir kez daha yargılanmıştır. Ayrıca Toker ve *Akis* dergisinin iddialarını kanıtlama isteği, ispat hakkının bakanlar hakkında kullanılmayacağı gerekçesiyle reddedilmiş ve dava sonucunda Toker, 7 ay 23 günlük hapis ve 7,777 liralık ağır para cezasına çarptırılmıştır.³³

Akis dergisi ve muhalefete yakın kamuoyu tarafından bu girişim sadece Toker'ın şahsına ve *Akis*'e karşı yapılmış olarak görülmemiştir. Asıl hedefin, İnönü olduğuna inanılmıştır. Amacın muhalif partilere ve basına gözdağı vermek olduğu düşünülmüştür. Zira bu dönemde *Akis*, demokratik rejim için mücadele edenlerin bayrağı olarak algılanmış, DP'nin baskılarına karşı muhalefetin basındaki sözcüsü olarak kabul görmüştür. DP'ye yakın çevrelerde ise, yaşanan bu gelişmeler, muhalefet tarafından iktidarı yıpratmanın yeni bir girişimi olarak düşünülmüştür.

Bu sıralarda *Akis* dergisinin baskı sayısı da 25 bin ile 35 bin arasında değişmiştir ve Toker'e göre *Akis* dergisi, çok az bir yayın organının sahip olabileceği bir kadere sahip olmuştur. Buna göre derginin "*Yeminli düşmanları ve yürekte dostları vardır*"; ancak her iki tarafta her hafta *Akis* dergisini okumaktan kendisini alamamıştır.³⁴ 27 Mayıs Darbesi'ne bu hava içerisinde girilmiştir. 29 Nisan 1960 tarihinde *Akis* dergisi matbaası ile birlikte kapatılmış ancak 27 Mayıs Darbesi'nden üç gün sonra askeri yönetimin izni doğrultusunda yayın hayatına tekrar başlamıştır. *Akis* dergisinin yeni dönemdeki ilk sayısının konusu darbe ile ilgilidir ve neredeyse o sayının tüm yazılarını Toker kendisi hazırlamıştır. O sayı toplam 150 bin adet basılmış ve hepsi de satılmıştır. Böylece *Akis* dergisi Türkiye'de, tek seferde, 100 bin sayının üstüne çıkan ilk dergi olmuştur ve *Akis*'in baskı sayısı askeri darbenin ilk aylarında da o seviyede devam etmiştir.³⁵

Akis dergisi, 27 Mayıs 1960 Darbesi'ni bir bakıma desteklemiş ve darbenin mantıksal nedenlerini ortaya koymaya çalışmıştır. Demokrasiden taraf olan bir aydınının ve onun yayın organının, seçimle iktidara gelmiş meşru bir hükümete karşı düzenlenen askeri bir darbe girişimine destek vermesi ve bunun sonucunda henüz emekleme aşamasındaki demokrasinin kesintiye uğraması bir tezat oluşturmuştur.

Toker için bu durum demokrasi adına bir nefsi müdafaadır. Yeni doğmuş olan demokrasinin ağlarına ilk gölü 1946 tarihindeki seçimlerde yapmış olduğu

³³ "Türk Sesi, İlkokullara Resmen Abone Yapılmıştır", *Akis*, Sayı 28, Kasım 1954, s.8; Metin Toker, "Fotoğraf Davası", *Milliyet – Panorama Eki*, 6 Temmuz 1986, s. 6; Metin Toker, "Derhal İnfaz İçin Özel Emir", *Milliyet – Panorama Eki*, 29 Haziran 1986, s. 6. Ekim 1958 tarihinde ise Toker, Nihat Erim'in "haysiyet, şeref ve itibarını kırdığı" gerekçesiyle ikinci kez hapse girmiş ve bu sefer de tam 1 yıl yatmıştır. Ö. Toker ile yapılan söyleşi, 2012; "Gazeteciler – Başbakan da Olsa...", *Akis*, Cilt XIV, Sayı: 234, Aralık 1958, s.15 – 17; "Bir Karar", *Akis*, Cilt XIV, Sayı 234, Aralık 1958, s.16.

³⁴ Metin Toker, "Akis'in Hikâyesi", *Akis*, Sayı 12, Aralık 1967, s.19.

³⁵ *agm.*, s.19.

hileler ile CHP atmıştır. 1954 seçimleri öncesinde Millet Partisi'ni kapatan ve 1957 seçimlerinde 1946'nın bir benzerini gerçekleştiren DP buna karşılık vermiştir. 1960 yılındaki Tahkikat Komisyonu girişimiyle demokrasinin temel unsurları olan serbest tenkit, murakabe ve siyasi partileri kısacası tüm muhalefeti ortadan kaldırmaya çalışan DP'ye karşı, Toker'e göre, Türkiye'deki demokratik sistemin tek örgütlü baskı unsuru olan ordu, demokrasi adına nefsi müdafaada bulunmuştur. Ancak Toker, bu durumu da eleştirmiş ve suçlu görülen zanlının yaralı olarak etkisiz hale getirilmek yerine öldürüldüğünü ifade etmiştir. Hal böyle olunca Toker, demokrasi ağlarına bir golün de ordu tarafından atıldığını söylemiştir.³⁶

Yukarıda belirtildiği üzere 27 Mayıs'ın mantıksal nedenlerini ortaya koymaya çalışan Toker ve *Akıs* dergisi, ülke yönetiminin en kısa zamanda tekrar sivillere devredilerek normal demokratik rejime geçilmesi konusunda yeni bir mücadeleye girişmiştir. Zira Milli Birlik Komitesi içerisindeki bir grup, temel reformlar yapılanaya kadar askeri rejimin sürmesinden yanadır ve *Akıs* dergisine karşı olmak konusunda devrik DP iktidarının yerini almıştır. Buna karşın MBK içerisindeki 14'lerin tasfiye edilmeleri ile birlikte *Akıs* dergisi de gerek haber vermek gerekse de kamuoyunu şekillendirmek konusunda basın hayatında yer alan diğer yayın organları gibi üzerine düşen görevleri yerine getirmeye devam etmiştir.

27 Mayıs 1960 sonrasındaki yeni dönem, yeni şartları ve gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Aşırı olarak adlandırılan sol ve sağ'daki fikir akımları ve örgütlenmelere yani komünizm ve radikal İslam akımlarına karşı batılı demokratik düzeni korumak düşüncesiyle *Akıs* dergisi karşı vaziyet almıştır. Zira 50'li yılların CHP – DP mücadelesi son bulmuş ve 60'lı yıllarda yerini batılı demokratik düzen ile bu düzenin sağındaki ve solundaki düşmanlarıyla çekişmesi almıştır.

1967 yılına gelindiğinde Toker'e göre *Akıs* dergisi, Türkiye'de demokrasinin yerleşmesi konusundaki mücadelesini başarıyla yerine getirmiş ve misyonunu tamamlamıştır. Zira *Akıs* yazarlarına göre *Akıs* demek mücadele demektir.³⁷ Akışçılık ise Toker'e göre: “Özel maksat, hesap ve çıkarla asla kalem oynatmamak; Hiç kimseden ve hiçbir şekilde yıldırılamamak; Gazeteciliğin hangi kademesinde olursanız olunuz, mesleğin esasını haberciliğin oluşturduğunu bilmek ve haberi aramaktır.”³⁸ Öte yandan *Akıs* dergisi, basın endüstrisindeki yeni teknolojik gelişmelere ayak

³⁶ Metin Toker, *Demokrasiden Darbeye: 1957 - 1960*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992; Metin Toker, *İnönü'nün Son Başbakanlığı: 1961 - 1965*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992.

³⁷ Jale Candan, “Akis, Ben Ve Okuyucularım”, *Akıs*, Sayı 12, Aralık 1967, s.24; Kurtul Altuğ, “Akis'den Size”, *Akıs*, Sayı 12, Aralık 1967, s.3.

³⁸ Metin Toker, “Bir Ölümün Düşündürdükleri”, *Milliyet*, 8 Temmuz 1994, s. 16.

uyduracak yeterli ekonomik güce de sahip değildir.³⁹ Bu doğrultuda Mayıs 1954 tarihinde yayın hayatına adım atmış olan *Akis* dergisi, 31 Aralık 1967 tarihinde son sayısını yayımlayarak tarih sayfalarındaki yerini almıştır.

Metin Toker'in Demokrasi Algısı⁴⁰

Demokrat Parti'nin 1950 – 1954 dönemi birçok araştırmacı yazar tarafından DP'nin yükselme dönemi ya da muhteşem kalkınma dönemi olarak adlandırılmıştır. Bu dönemin bu şekilde tanımlanmasının en önemli nedeni dönemin koşullarının da uygunluğundan istifade eden Demokrat Partili liderlerin ülkenin tüm gücünü iktisadi kalkınmaya yöneltmiş olmalarından kaynaklanmıştır. Özellikle yol inşaatı ve tarım kesimi lehindeki tedbirler, köylünün günlük yaşamında büyük değişiklikler meydana getirmiş ve bu kitleyi doğrudan DP'ye gönülden bağlı hale kılmıştır. Sanayi alanında ise madencilik konusunda özellikle demir ve bakır cevheri üretiminde ve şeker, çimento ile dokuma alanlarında gelişmeler yaşanmıştır. Manevi yönden ise halkı büyük ölçüde rahatsız eden idari baskının kırılması ve tek parti devrindeki laiklik anlayışının farklı şekilde ele alınıp hafifletilmesi bunun yanında 1946'dan beri sürmekte olan aydın desteğinin bu dönemde de devam etmesi DP'nin ilk icraat döneminin altın yıllar olarak nitelendirilmesinde etkili olmuştur.⁴¹

Buna karşın, zamanla DP'nin yönetim tarzında anti – demokratik olarak nitelendirilebilecek uygulamalar görülmeye başlanmıştır. 1954 seçimleri öncesinde Millet Partisi'nin kapatılması, CHP'nin mallarına el konulması; 1954 – 1957 döneminde “ince demokrasiye paydos” uygulaması doğrultusunda Milletvekili Seçim Kanunu'nda değişiklikler yapılması ilk akla gelenlerdir. Bundan başka, memur güvencesini kökünden yok eden düzenlemeler, Kırşehir'in ilçe statüsüne sokulması, basın – üniversite ve adalet kurumlarını kontrol altında tutma çabaları, 1957 seçimleri öncesinde ve esnasında yaşananlar; 1957 – 1960 döneminde ise Toplantı ve Gösteri Haklarını düzenleyen kanun ile Meclis İç Tüzüğü'nde anti – demokratik yeni düzenlemelere gidilmesi, tamamı DP milletvekili olan ve kendisine anayasa ile

³⁹ Toker, “Akis'in Hikâyesi...”, s.20; Ö. Toker ile yapılan söyleşi, 2013.

⁴⁰ İsmi bir nevi *Akis* dergisi ile bütünleşmiş olan Metin Toker'in Türk siyaset hayatı ve demokrasi kültürü üzerine düşüncelerini, *Akis* dergisinde kaleme almış olduğu makalelerinde açık bir şekilde görebiliriz.

⁴¹ Metin Toker'de bir gazeteci olarak, 1950'li yılların ikinci yarısına kadar Demokrat Parti'yi desteklediğini yazılarında belirtmiştir: “*Demokrat Parti'nin, seçmen olarak benden yana pek talihi olmadı. 1946'da oymu kullanabilseydim, DP'ye verirdim. 1950'de de öyle. 1954'te biraz daha fazla tereddüdüm olacaktı ama herhalde DP'yi gene CHP'ye tercih edecektim. Buna karşılık 1957'den (itibaren), 1979 ara seçimine kadar oylarım hep CHP'ye gitti... Demokrat Parti'nin, seçmen olarak benden yana neden pek talihi olmadı? Çünkü oyumun o yönde bulunduğu üç seçimin üçünde de oy kullanamadım. 1954'te Paris'ten yeni dönmüştüm, kötülüklerde ismin yoktu. 1950'de askerdim. 1946'da ise gazete, seçimleri izleme de Mekkei Sait Esen'e yardımcı olmam için beni Ankara'ya gönderdi. Kültüğüm İstanbul'daydı. 21 Temmuz 1946 seçimlerini başkentte takip ettim...*” Bkz. Metin Toker, “Seçim Günü İçki Yasası Yoktu Ama Sarhoş da Yoktu”, *Milliyet*, 1 Eylül 1983, s. 10.

güçler ayrılığı prensibine aykırı olarak meclisin çok üstünde yetkiler tanınan on beş kişilik bir Tahkikat Komisyonu'nun kurulması... Tüm bunlar, DP'li liderlerin 1946 – 1950 arasındaki dönemde halka verdikleri demokrasi söylemleriyle taban tabana çelişmiştir.

Toker'e göre, başta Menderes olmak üzere DP'li liderleri, özellikle 1950'li yılların ikinci yarısından itibaren, bu tarz bir politikaya yönelen, yani onların mantık ve demokrasi çizgisinden uzaklaşarak ülkeyi otoriter ve sert bir şekilde yönetip sorunların üstesinde ancak bu şekilde gelebileceklerini düşündürten bir takım nedenler bulunmaktadır: DP'nin yerel örgütlerinden merkez yönetimine, idari mekanizmada bir tasfiye işlemine girişilmesi yönünde gelen baskılar; CHP'nin sert ve zaman zaman yersiz muhalefet politikası; seçim sonuçlarının DP'li liderlere verdiği özgüven; DP'li liderlerdeki İnönü fobisi; Menderes'in ruh durumu (mürebbiye sendromu – narsisizm hastalığı belirtileri ve tarihe geçme arzusu); 1955 yazından kış mevsimine kadar DP içinde yaşanan gelişmelerin (basına ispat hakkı tanınmasını isteyen DP içerisindeki 19'ların mücadelesi ve akisleri) muhalefet kanadında oluşturduğu özgüven; iktisadi sıkıntıların giderek artması (enflasyon, karaborsa ve büyük ticaret açığının ortaya çıkması); 1957 seçimleri sonucunda muhalefetin daha da güçlenmesi ve Irak ile Fransa'da yaşanan dış gelişmelerin etkisi (14 Temmuz 1958 tarihinde Irak'ta yaşanan darbe hareketi ve Fransa'daki de Gaulle'ün yönetim tarzı örneği) gibi nedenler, DP'li liderlerin on yıllık süreç içerisindeki politikalarının yönlerinde ve bu politikaların sertlik derecesinde bire bir etkili olmuş, ayrıca Türk siyaset hayatında demokrasinin akıbetini de tayin etmiştir.⁴²

DP taraftarları için bu on yıllık süreç, milli iradenin ilk kez kendisini belli ettiği dönem olmuştur. Ancak bu milli irade daha çok mecliste iktidar partisinin mutlak çoğunluk ve egemenliğini temel alan bir irade şeklinde kendisini göstermiştir. Demokratik hak ve özgürlüklerin giderek kısılmaya başlanmasıyla birlikte demokrasi kavramının korunması gerektiği düşüncesi ortaya çıkmış ve bu durum aydınların tekrar pey der pey iktidarın karşısındaki en güçlü siyasi teşekkül olan CHP'ye meyilemelerine neden olmuştur. Demokrasi, artık sadece arzulanan ve gerçekleştirilmesi gereken çağdaş - batılı bir rejim sistemi değildir, aydınların, CHP'nin ve tüm muhalefet kesiminin hayatta kalmasını sağlayacak bir kalkan durumundadır.

Genellikle basın, demokratik rejimlerde yasama – yürütme ve yargıdan sonra dördüncü kuvvet olarak kabul edilmektedir. Bunun nedeni meclisteki muhalefetin yetersiz kaldığı dönemlerde basının bu boşluğu doldurarak, meclis

⁴² Bkz. Metin Toker, *İsmet Paşa'yla On Yıl: 1954 - 1964*, Akis Yayınları, Ankara, 1966; Metin Toker, *Tek Partiden Çok Partiye: 1944 - 1950*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1970; Metin Toker, *DP'nin Altın Yılları: 1950 - 1954*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990; Metin Toker, *DP Yokuş Aşığı: 1954 - 1957*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991; Toker, *Demokrasiden Darbeye: 1957 - 1960*.

dışında iktidarı denetleyen bir tür kuvvet özelliği göstermesi ve böylece demokrasinin murakabe ve serbest eleştiri ilkelerini yerine getirmesidir. Basın yanlışları ortaya çıkararak, meclis dışı murakabenin yani kamuoyunun oluşmasını ve hatta onun yönlendirilmesini sağlamaktadır. Bu doğrultuda Türkiye’de basın mensuplarını - yazar ve çizerleri, toplumdaki modernleştirici seçkinler olarak nitelendirebiliriz.

Toker için bir bireyin, temel hak ve özgürlüklerini⁴³ herhangi bir baskı ve kısıtlama altında kalmadan kullanabilmesi temel esastır. En azından öyle olması gerektiğine inanmıştır. Bu haklar ise en iyi demokratik bir sistem içerisinde kullanılabilir ve güven altında tutulabilir. Zira demokrasi ona göre tüm kötülüklerin ilacıdır. Demokrasiyi içine sindirmiş bir toplum tüm kötü alışkanlıklarından sıyrılıp, maddi ve manevi ihtiyaçlarını bir başkasına yani tepeden gelecek bir lütufta gerek duymadan karşılayabilir. Toker, bu doğrultuda Türkiye’de temelleri atılan demokrasinin sadece siyasi sahada kalmayarak toplumun tüm kesimlerine nüfuz etmesini arzulamıştır. Demokrasi vasıtasıyla yeni bir kimlik kazanacak olan toplum, Şark’ın kendisine has adetlerinden (riyakârlık, dalkavukluk, pohpohlama, adam kayırma, rüşvet, iltimas gibi) ve kötü alışkanlıklarından kurtulmuş olacaktır. Ayrıca, zamanla demokratik sistem içerisinde olgunlaşan toplum, hem başındaki yetkililerin tekrar eski dönem despotik tarzdaki sistemlere, yani tek adam olma hırslarına ve uygulamalarına engel olacak hem de kendi hakları için bir başkasına gerek duymadan mücadele edecek ve bu durum zamanla toplumun modern bir geleneği haline dönüşecektir. Bu bağlamda, Toker’in 1950’lerin başındaki Türkiye’sinden farklı bir tarzda demokrasi ve milli irade kavramlarını yorumladığı görülmüştür.

1950 – 1954 ve 1954 – 1957 dönemlerinin TBMM’sine bakıldığında muhalefet, mevcut seçim sisteminin de olumsuz etkisinden dolayı neredeyse küçük bir azınlık konumunda kalmıştır. Bu durum ise hükümet icraatlarının denetlenmesi konusunda büyük bir engel teşkil etmiş ve neredeyse çok partili sistem içerisinde tek parti devrini hatırlatmıştır. Zira meclisteki bu sayı üstünlüklerini göz önünde bulunduran DP ileri gelenleri, ülkede “milli iradenin” sadece kendileri tarafından temsil edilmekte olduğunu ileri sürmüş ve bu doğrultuda hareket etmişlerdir. DP, kendisini yani çoğunluk hükümetinin eylemlerini, halka hizmet sayarak, demokratik ve meşru hale getirmiş ayrıca muhalif seslere karşı olan baskı politikası eylemlerine de bir meşruiyet kazandırmıştır. Mesela, 1954 seçimlerinin hemen öncesinde CHP’nin mallarını müsadere etme olanağını hükümete tanıyan kanun tasarısı meclisten geçtiği sırada Menderes: “*Millet bata ettiğimizi ilan ederse, üç ay içinde seçimlerde erkeke gibi*

⁴³ Burada ifade edilen temel insan hakları: Söz, ifade ve basın özgürlüğü; din özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü; hukuk koruması karşısında eşit olma hakkı, hukuki usullere uygun muamele görme ve adil yargılanma hakkını içermektedir.

bedelini öderiz” demiş;⁴⁴ 11 Temmuz 1956 tarihinde ise hükümet, yine Demokratların oyuna dayanarak, ara seçimlerin ertelenmesine karar verdiğinde muhalefet kesiminden gelen eleştirilere cevap veren Menderes: “Mesele haddi zatında çok basittir. Bu sene ara seçimleri yapmak caiz değildir. Çünkü ekseriyet böyle istiyor. Siz ekseriyette olduğunuz zaman aksine karar verebilirsiniz. Ama şimdi ekalliyette bulunuyorsunuz. İşte bütün muhalifler şurada olduğunuz kadarsınız”⁴⁵ demiş ve demokrasi anlayışının temelinde sayısal üstünlüğü ön planda tutmuş olduğunu ortaya koymuştur. Bir dönem DP hükümetlerinde Başbakan Yardımcılığı görevinde bulunan Samet Ağaoğlu da “Demokrasi bir sayı rejimidir. Bu rejimde yığınlar ne isterse o olur. Biz, iktidar mesulleri sıfatıyla bir avuç aydının tenkidine ve gürültüsüne değil, halk yığınlarının belirttiği isteklere uymak zorundayız”⁴⁶ şeklinde açıklama yapmıştır.

Toker’e göre ise milli irade kavramı, yanlış bir şekilde yorumlanmıştır. Ona göre mecliste çoğunluğu elde ederek iktidara gelen herhangi bir partinin mutlak surette ve tek başına milli iradeyi temsil ettiği ve milli hâkimiyetin tek sözcüsü olduğu fikri o ülkeyi gerçek demokrasi yerine “ekseriyet istibdadına” götürür. Yani bu bir bakıma demokratik rejime değil, modern totaliter rejime giden yoldur. Ona göre DP’li liderlerin amacı, murakabesiz bir yönetim sistemi oluşturmaktır. Yani, DP’li liderler, demokratik sistemde totalitarizmin liderlere sağladığı rahatlığı aramaktadır. Zira onları muhalefetin, basın, meclisin ve hatta kendi meclis gruplarının denetimi rahatsız etmektedir. Bu yüzden de DP’li liderler iki seçim arasında hiç kimseye hesap vermeden, tüm muhalif kesimleri kendi düşünceleri doğrultusunda tanzim edip, dört sene boyunca fiili politikayı yürütmek ve en nihayetinde, dört yıllık dönemin sonunda, yeniden milletin

⁴⁴ Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, 4. Baskı, Ankara, 2003, s.128; Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye: 1945 – 1980*, Hil Yayın, 3. Baskı, İstanbul, 2007, s. 67 – 68.

⁴⁵ Feroz Ahmad – Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi: 1945 – 1971*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976, s. 152.

⁴⁶ DP’nin kullandığı “milli irade faktörü” söyleminin, o dönemdeki yakın geleceğe yönelik iki etkisi ortaya çıkmıştır. Birincisi “Çoğunluk partisinin hizmet ettiği halktan yetki aldığı görüşü DP’lileri, bütün devlet kurumlarını tekelleştirme ve kendi amaçları doğrultusunda kullanma hakkına sahip oldukları sonucuna götürecekti. Bu görüş, tek partili bir rejimin zihniyetiydi ve pek çok devlet kurumunun siyasi partilerle ilişkilerinde tarafsız olması gereken çok partili sistemde, bu görüşün hiçbir yeri yoktu. DP’liler bu ülkeye aldırmaçlar ve bütün kurumların iktidar partisinin emrinde olacağını düşündüler”⁴⁶. Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye...*, s. 68. İkincisi, Başbakan Yardımcısı Ağaoğlu’nun söylediği gibi, DP’nin bir avuç aydından geldiğini ileri sürdüğü tenkitlere kulak tıkayarak onları görmezden gelmesi ve halk çoğunluğundan geldiğini iddia ettiği fikirlere kulak vermesi aydınların DP’ye olan tutumlarında değişikliğe neden olacak ve onların tekrar peyderpey CHP’ye meyletmelerine neden olacaktır. İlginç olan nokta ise DP’nin siyaset sahnesine kazandırdığı milli irade söylemi ve bunun getirdiği sonuçlar, sonrasında, meclis çoğunluğunu eline geçiren tüm partilerin sürekli olarak uyguladığı bir kuram haline dönüşmesidir. Hatta bu durum CHP’nin bir seçkin ve aydın partisi, DP ve ardıllarının ise halka daha çok hitap eden partiler olarak adlandırılmasına neden olmuştur.

huzuruna çıkararak hesap vermek arzusuna düşmüşlerdir. Oysaki Toker'e göre, Türkiye'deki demokratik sistemin temel sorunu budur.⁴⁷ Elbette ki seçimler, bir milletin iradesinin ve egemenliğinin tezahürü açısından son derece önemlidir. Ancak hesap verilebilirlik için sadece sandığı göstermek yanlış bir tutumdur. Zira iki seçim arasındaki dönemde ortaya çıkan tüm haksızlıkların ya da anti – demokratik davranışların hesabının sadece sandıkta sorulabileceğini ileri sürmek ne hukukla ne de demokrasinin ilkeleriyle örtüşmektedir.

1950'li yılların ikinci yarısından itibaren aydınlardan yükselen sesler ve gelen eleştiriler, hem o dönemde hem de gelecekte, Türk siyaset hayatında üniversite ve basın gibi kurumların yürütmenin yetkisine müdahale hakkının bulunup bulunmadığı tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Kimilerine göre bu gibi kurumların seçimle iktidara gelmiş meşru bir hükümetin otoritesine müdahalede bulunmaya hakkı yoktur. Kimilerine göre ise bir seçim sonrasında çoğunluğu elde ederek tek başına iktidar koltuğuna oturan bir hükümetin seçim sonuçlarına dayanarak sadece kendisinin “milli iradeyi” temsil ettiği düşüncesine kapılması yanlıştır. Zira demokrasi kültürü uzun bir geçmişe dayanan batı modelleri ele alındığında “milli iradenin” sadece seçimle iş başına gelen bir hükümet tarafından temsil edilmediği görüşü hâkimdir. Buna göre, milli irade sadece iktidar koltuğuna oturan hükümet partisi tarafından değil, tüm meclis tarafından ve buna ek olarak basın – üniversite – sendikalar, sivil toplum kuruluşları – aydınlar ve gençlik teşekkülleri ve diğer devlet organları (Sayıştay, Danıştay, Yargıtay, Anayasa Mahkemesi, hatta Senato) kısacası tüm bunlarda kendisini ifade eden bir kamuoyu tarafından temsil edilmelidir. Yani milli irade ülkedeki tüm unsurların birleşimidir.

Toker'e göre, demokratik rejimlerde, her düşünen vatandaşın devlet idaresine bir şeyler katabilmesi; memleket meseleleri üzerinde söz hakkına, tenkit ve murakabe hakkına sahip olması esastır. Hele ki demokratik bir rejime geçme çabasındaki ülkelerde, aydınlara büyük görevler düşmektedir. Toker'e göre Türkiye'de müessese şuuru henüz oluşmadığından dolayı şahıslar demokrasi için mücadele vermek zorundadır. Toker, bu mücadelenin, Türkiye'de adalet, basın, üniversite, parti grupları, cemiyetler gibi kurumların gerçek anlamda batılı demokratik bir şuur bilincine erişmeleri ile birlikte birer şahıs mücadelesi olmaktan çıkıp topyekûn bir kurum mücadelesine dönüşeceğini ummuştur. Bu süreçte ise toplumun geçmişteki birçok örnekte olduğu gibi bir unutkanlık hastalığına yakalanmaması ya da başka bir deyişle yeni bir vefasızlık örneği daha göstermemesi, demokrasi mücadelesindeki başarıya giden yolda esas belirleyicilerden birisi olacaktır.⁴⁸

⁴⁷ Metin Toker, “Derdin Başı”, *Akıs*, Cilt XI, Sayı 184, Kasım 1957, s.5; Metin Toker, “Tanzim Devri”, *Akıs*, Cilt XI, Sayı 186, Kasım 1957, s.5.

⁴⁸ Metin Toker, “Zorla Takviye”, *Akıs*, Cilt XII, Sayı 192, Ocak 1958, s.5; Metin Toker, “Şimdi?”, *Akıs*, Cilt XII, Sayı 196, Şubat 1958, s.5; Metin Toker, “Şahıslar ve Müesseseler”, *Akıs*, Cilt XII,

Yukarıda belirtildiği gibi, Toker için demokrasinin en önemli temel taşı serbest eleştiri, murakabe, muhalefetin haklarına saygı ve iktidarın tenkide göstermesi gereken tahammüldür. Buna göre partiler arasındaki siyasi mücadeleler, düşmanlığa varan bir çekişme olarak telakki edilmemelidir. Nitekim iktidar için iktidarı muhafaza etmek, muhalefet içinse iktidarı ele geçirmeye çalışmak çok partili demokratik sistemlerde temel prensiptir. Tüm partiler öncelikle bunu kabul etmelidir. Şayet bu durum partiler tarafından siyasi hayatın değişmez ve doğal bir kuralı olarak kabul edilirse, iktidarlar muhalefetin her türlü eleştirisine göğüs germeyi başarabilir. Demokratik rejimin en büyük fazileti, demokratik hakların korunması için gerekli olan silahı yine kendi bünyesinde taşımasıdır. Bu silahlar muhalefetin murakabesi ve serbest tenkittir. Tenkit konusunda her iki tarafa da bir takım görev ve sorumluluklar düşmektedir. Buna göre muhalefet “sırf eleştiri yapmak için eleştiri” taktiğine başvurmamalıdır. Bunun yerine seviyeli ve yapıcı eleştiriye tercih etmelidir. İktidar partisi ve lideri ise her türlü eleştiriye tahammül göstermelidir.⁴⁹ Ayrıca muhalif kanatlardan gelen eleştiriye halkın bir takım kutsal saydığı değerler ile örneğin din ya da vatan ve millet edebiyatıyla susturmaya çalışmamalıdır. Zira bu tehlikeli bir tutumdur. Çünkü her parti kendi menfaatini, milli menfaat sandıkça gerçek milli menfaatlerin el birliğiyle savunulması, aksaklıkların tarafsız bir idare altında partizan görüşlerden uzak düzeltilmeye çalışılması asla mümkün olmayacaktır ve Türk toplumu iki kamp halinde görülecektir. Ortak bir tavır almak iktidar tarafından söylenen her şeyin muhalefet tarafından sorgusuz sualsiz kabul edilmesi demek değildir. Zira bu bir milli irade de değildir. Yani muhalefetin eleştiri hakkını ortadan kaldırmaya çalışmak ona söz hakkı tanımamak, o eleştiri de bulunduğu zaman onu çeşitli milli ve dini ithamlarla suçlamaya çalışmak doğru yol ve yöntem değildir. Aksine milli bir tavır takınmak muhalefete tüm eleştiri yollarını açık tutmak ve kapalı kapılar ardında iktidar ve muhalefetin istişare yollarına başvurarak ortak bir tutum tespit etmesini sağlamaktır.

Toker'e göre, tenkit gazetelerin gıdasıdır ve basın ancak toplumsal sorunları incelediği ve halkın hislerine tercüman olduğu nispette vazifesini yapmıştır. Ülke kalkınmasını asıl baltalayanlar, milli menfaatlere asıl zarar verenler tenkit yapanlar değil de tenkidin her türlüünü engellemek isteyenlerdir. Çünkü büyük bir hamleyle girişmiş ülkelerde; basın hür olursa, elinde ispat hakkı bulunduğu halde nüfuz tacirleriyle, suiistimalcilerle, menfaatperestlerle amansız bir mücadeleye girerse, onlara nefes aldırılmazlarsa adımlar hızlanır ve engeller azalır. Bu doğrultuda bazen dost bilinenler hakiki dost değil, düşman telakki

Sayı 206, Nisan 1958, s.5; “Prenslerin Kaderi İşte Budur Kubalı!”, *Akıs*, Cilt XIII, Sayı: 207, Nisan 1958, s.13.

⁴⁹“Tahammül Etmelisiniz, Adnan Bey!”, *Akıs*, Cilt IX, Sayı 148, Mart 1957, s.5; “En Büyük Dert”, *Akıs*, Cilt IX, Sayı 149, Mart 1957, s.5.

edilenler ise asıl dayanılması gereken kişilerdir.⁵⁰ Öte yandan basın gibi muhalefetin de gıdası tenkit yani eleştiridir. Her ikisi de halkın rağbet ve teveccühü sayesinde yaşayabilir. Gazete, okuyucuların ilgisini uyandırdığı oranda tirajını yükseltir, muhalefet de halkın oylarını kendi tarafına çekebildiği oranda kuvvetlenebilir. Bu yüzden de bütün ülkelerde, muhalefet partileri iktidarı tenkit ederek gözden düşürmeye ve halkın kendilerini desteklemesine temine uğraşır.⁵¹ Yani iktidar aleyhtarlığı, muhalefetin hikmeti vücududur. Bu doğrultuda Toker, herhangi bir iktidar:

“Biz iktisadi kalkınma savaşı içindeyiz bizi eleştirip bızımızı kesmeyin deme hakkına sahip değildir. Hele ki süresi belli olmayan bir gelecekte refah ve saadet vaat ederek vatandaşlara kaldırmayacağı ağır yükler yüklemek ve hatta hürriyetlerinden fedakârlık istemek komünist veya faşist fark etmez bir totaliter rejime giden yolun parolasıdır” demiştir.⁵²

Toker, o dönemdeki mevcut basın kanununun gazeteci – yazar ve araştırmacılara tanımış olduğu sınırlı haklar doğrultusunda eleştirilerini sürdürmüş ve doğrudan Menderes’i hedef almadan, tarihten ve içinde yaşanan dönemden örnekler vererek konunun rejim açısından taşıdığı önemi vurgulamış ve kamuoyunu bu konuda ikna etmeye çalışmıştır.⁵³ Örneğin Toker, Arjantin’deki diktatör lider Peron’u örnek göstererek onun ülke kalkınmasını Arjantinlilerin hürriyetlerini kısma pahasına yapmaya kalkışınca kendisinin de iktidar koltuğundan düşme fermanını eliyle imzaladığını söylemiştir. Sosyal adalet veya ekonomik kalkınma gibi parlak bir gaye uğruna hürriyetlerin yok edilemeyeceğini; murakabe ortadan kalkınca namuslu ve şerefli insanların Peron’un yanından birer birer ayrıldıklarını ve onların yerini ise menfaatperest bir zümrenin aldığını dile getirmiştir. Ayrıca Peron’un her diktatör lider gibi kendi şahsı hakkında kanaatinin çok yüksek olduğunu bu yüzden de herhangi bir konuda kendisinin aldanmakta olduğunu asla kabul etmediğini ve kendisinden evvelki tüm diktatörler gibi “tek adam” olma siyasetini takip ettiğini ifade etmiştir. Yine benzer şekilde aynı rejim içinde iktidara başka birinin gelmesi ihtimalini ortadan kaldırmak için çalıştığını ve böylece zihinlerde “peki ama Peron değil de kim?” fikrini yaratmak gayesi peşinde koştuğunu belirtmiştir.⁵⁴ Buna rağmen Toker’e göre dünya tarihinde hiçbir noktada hiçbir

⁵⁰ “ Bir Noktada Anlaşalım”, *Akıs*, Cilt IV, Sayı 63, Temmuz 1955, s.6 – 7.

⁵¹ “ Demokrat Partinin Siyasi Panoraması”, *Akıs*, Cilt V, Sayı 74, Ekim 1955, s.8 – 9.

⁵² “ Orada Muhalefeti Böyle Anlıyorlar”, *Akıs*, Cilt V, Sayı 72, Eylül 1955, s.9.

⁵³ Aslında bu durum geçmişten günümüze Türk ve dünya basın tarihinde sıkça başvurulan bir yöntemdir. Buna göre rejimde otoriterleşme arttıkça doğrudan basın tarafından yapılamayan eleştiriler başka ülkelerdeki liderler ve sistemler üzerinden yapılmıştır. Bu, siyasi iktidar tarafından gelen baskı karşısında basının bir nevi kendisini korumak üzere geliştirdiği reflekstir.

⁵⁴ “Peron Hadiselerinin Düşündürdükleri”, *Akıs*, Cilt V, Sayı 73, Ekim 1955, s.4 – 5.

diktatöre insanları hürriyetsizliğe alıştırmak nasip olmamıştır.⁵⁵ Ayrıca demokratik ülkelerde başbakanlık görevini yerine getirmek ve ülke kalkınmasını sağlamak ilahi ve kutsal bir vazife değil bilakis hükümetlerin yapmak zorunda oldukları bir görev yani normal bir icraattır. Zira kimse o göreve ilahi bir güçle seçilerek zorla değil aksine kendi isteğiyle ve halkın oyuyla gelmiştir.⁵⁶

Esasında Toker'ın bu iktidar tanımı, kimi Tanzimat aydınlarının Batı'daki devlet algısı tanımıyla örtüşmektedir. Nitekim Tanzimat'ın fikri hazırlayıcılarından biri olup 1837'de Viyana'ya gönderilmiş olan Sadık Rıfat Paşa da tıpkı böyle düşünmüştür. II. Mahmut'a gönderdiği raporunda Rıfat Paşa, Batı'daki devlet/hükümet algısını “*hükümetler halk için mevzu' olup, yoksa halk hükümetler için mahlûk*” değildir şeklinde izah etmiş ve hükümetin halk için var olması gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁷

Toker'e göre, o dönemde, Türk demokrasisinin gelişimini olumsuz yönde etkileyen bir takım faktörler vardır: Türkiye'de çok partili sisteme geçilmiş olmasına karşın tek parti rejiminin niteliklerine göre dizayn edilmiş olan 1924 Anayasası'na dokunulmamıştır. Bu durum ise yani 1924 Anayasasının varlığı, çok partili sistem içindeki iktidara, rejimi tekrar tek parti sistemine dönüştürebileceği inancını vermiştir. Nitekim 1950 seçimleri neticesinde milli irade ilk kez bu kadar açık bir şekilde ortaya konmuş olmasına rağmen DP'li yöneticiler 1924 Anayasası'nın kendilerine tanıdığı haklar ile demokratik bir idarede olması gereken ilkeler arasında bocalamaya girmişler ve en nihayetinde de içinden çıktıkları tek parti kültürünün ilkelerine kendilerini kaptırmışlardır. Türkiye'de demokratik rejimi olumsuz yönde etkileyen en önemli konulardan bir diğeri ise liderlerin partilerinden güçlü olmasıdır. Yani liderlerin şahsiyetleri, buldukları partinin de üstüne çıkmıştır. Oysaki demokrasiye yüzyıllar öncesinde kavuşmuş olan ülkelerde, parti liderleri ezici bir şahsiyete sahip olsalar da bu nitelik partinin üstüne çıkmamış sadece parti içerisindeki bir takım şahsiyetlerin ezilmesi şeklinde en çok kendini göstermiştir. Buna karşın milyonlarca insan için liderin şahsiyeti, parti ile karışmamıştır. Diğer taraftan kuvvetli ve dirayetli liderler, politika savaşlarında partilerini daha kolay bir şekilde zafere götürürken kuvvetsiz ve dirayetsiz liderler partilerinin hezimetine daha çabuk neden olmuşlardır. Ancak demokrasi geçmişi eski olan ülkelerde gerçek kuvvet daima bir programa, ananeye ve fikre dayanan partilerdir. Liderler ise bu kuvvetten istifade edip, destek alırlar partiler onların şahıslarıyla beka bulmazlar. Kısacası kurumsallaşmanın olmadığı yerde güçlü lider profili her zaman öne çıkmıştır. Türkiye'de demokrasi kültürünün yerleşmemiş olması

⁵⁵ Metin Toker, “Ekmekten ve Her Şeyden Evvel Hürriyet”, *Akıs*, Cilt VIII, Sayı 130, Kasım 1956, s. 5.

⁵⁶ “Bir Noktada Anlaşalım...”, s.6 – 7.

⁵⁷ Mehmet Seyitdanlioğlu, “Türkiye’de Liberal Düşüncenin Doğuşu ve Gelişimi”, *Liberal Düşünce*, Sayı 2, Bahar 1996, s.107.

toplumda parti liderliğinin bir mevki olarak değil de bir şeflik sistemi olarak algılanmasına neden olmuştur. Şayet liderler birer şef olmaktan çıkarak parti liderliği bir mevki haline gelirse, o zaman Türkiye’de parti mücadeleleri de şahıs mücadelesi olmaktan çıkacaktır.⁵⁸ Zira şahıs mücadeleleri, iktidar ve muhalefet partilerinin birbirleriyle olan siyasi ilişkilerindeki düzeyi belirleyen en önemli konulardan biridir.

Toker için toplumun lider üzerindeki etkisi de Türk demokrasi ve siyaset hayatına yön veren bir diğer hususu oluşturmuştur. İnsanların doğuştan gelen bir takım bünyesel ve karakteristik özelliklerinin var olduğunu kabul edersek bu özellikler sonrasında içinde yaşanılan toplumun durumuna göre uygun bir gelişme göstermiştir. Örneğin Toker’e göre Sir Winston Churchill, totaliter bir temayüle ve diktatörlük özelliklerine sahip bir şahıstır. Ayrıca içinde yaşadığı toplumun diğer fertlerinden de kültür ve liderlik vasıfları açısından bir veya birkaç gömlek üstündür. Buna karşın tüm bunlar Churchill’in İngiltere’de bir diktatöre dönüşmesine neden olmamıştır. Çünkü İngiltere’de muhalefet, adalet, üniversite ve basın öz haklarına darbe indirildiğinde bir sfenks taşı sessizliğine bürünmemiş ve en küçük temel hakları için dahi mücadele etmiştir. Hâlbuki Toker’e göre Churchill, o dönemdeki, Almanya veya Rusya’da yaşasaydı, bir Hitler veya Stalin’e dönüşebilirdi.⁵⁹ Bu doğrultuda dünyanın her tarafında diktatörleri ve demokratları muhitleri yetiştirmiştir. Toker:

“Muhitler vardır, mevcut cereyanlar insanı zorla demokrasiye sürükler adeta mecbur eder. Buna mukabil muhitler vardır, aynı derecede kuvvetle diktatörlüğe iter. Zira en iyi niyetlerle iş başına geçenler, iktidarı hakikaten uğraşarak ve tabiri caizse bileklerinin haklarıyla alanlar, memlekete ve millete demokrasiyi gerçekleştirmek vaadinde bulunanlar bir süre sonra başka bir demokrasi anlayışına kapılıyorsa kabahati sadece o liderde aramamak gerekir” demiştir.⁶⁰

Buna göre lider, Şark toplumlarında olduğu gibi Türkiye’de de derhal zararlı bir halkayla çevrilmektedir. Liderin gözüne girmek ve onun yakınında bulunmak için kendisine türlü türlü övücü sözler söylenmektedir. O kadar ki en sonunda, bir zamanlar başkasına söylenildiğini duyduğu zaman güldüğü sözler, kendisi hakkında sarf edilince inanmasa bile hoşuna gitmekte ve neticede mutlaka başka bir adam haline gelmenin yolunu tutmaktadır.⁶¹ Toker’e göre Menderes de aynı duruma düşmüştür. Örneğin kendisinin önce Atatürk ile kıyaslanmasını doğal karşılamış sonrasında da kendisini çevresinin de etkisiyle Atatürk’ten daha üstün

⁵⁸ Metin Toker, “Partilerinden Kuvvetli Liderler”, *Akıs*, Sayı 9, Temmuz 1954, s.4.

⁵⁹ Metin Toker, “Churchill’in Talihî”, *Akıs*, Sayı 31, Aralık 1954, s.4.

⁶⁰ *agm.*, s.4.

⁶¹ “Unutulmamalıdır ki başbakanlar da birer insandır ve insanların zaaflarını taşımaktadırlar. Kim kendisi hakkında parlak kanaatlere sahip değildir ve hangimiz bu kanaatlerimizin başkaları tarafından ifade olunmasından hoşlanmayız? Bir tek insan gösterilebilir mi ki üzerinde durmak bilmeyen, bitip tükenmeyen methiyeler bir tesir bırakmasın”. Bkz. “Ne Yapsın Menderes”, *Akıs*, Cilt IV, Sayı 69, Eylül 1955, s.9.

görmeye başlamıştır.⁶² Bu yüzdende de Türkiye’de temelleri atılan demokrasi sadece siyasi sahada yani tavanda kalmamalıdır. Toplumun bünyesine inerek ona nüfuz etmelidir. Şarkın kendisine has adetleri riyakârlık, dalkavukluk, pohpohlama teker teker toplumdaki sökülüp atılmalıdır; devlet adamlarına ilah muamelesi yapılmaktan vazgeçilmelidir; onların da diğer insanlar gibi hataları ve marifetleri söylenirken demokratik ölçüler gözden uzak tutulmamalıdır.⁶³

Metin Toker ve Serbest Yazarlık Dönemi

Bir döneme damgasını vuran *Akis* serüvenine 31 Aralık 1967 tarihinde son veren Toker, daha sonra *Milliyet* ve *Hürriyet* gazeteleri arasında geçen ve kendi tabiriyle serbestlik yazarlık olarak adlandırdığı dönemde gazetecilik mesleğini sürdürmüştür. 1975 – 1980 döneminde *Hürriyet* gazetesinde, 1968 – 1975 ve 1980 – 2002 yılları arasında *Milliyet* gazetesinde köşe yazarı olarak çalışan Toker, basın hayatındaki bu son döneminde genel olarak günlük siyasi gelişmeleri ele almış ve Türkiye’nin ekonomik durumuna ayrı bir önem vermiştir.

Toker, Türkiye’nin ekonomik kalkınması için farklı bir yöntem yani ekonomide dört temel unsuru öne sürmüştür. Ona göre Türkiye’nin ekonomik bünyesi 1950’lerden itibaren çarpık bir şekilde gelişmiştir. Bu çarpıklık giderilmediği için de konjonktürel sorunlar, geçici çareler bulunmasına karşın aralıklarla ortaya çıkmaya devam etmiştir. Toker için Türk ekonomisinin bünye rahatsızlığı sanayileşmek isteyen ülkelerin tipik hastalığıdır. Yani döviz girdileri, belirli bir sürede, döviz çıkışlarını karşılamamaktadır. Bunun nedeni ise ekonomiyi yönetenlerin temeldeki hataları olmuştur. Buna göre bir ülke, sanayileşmesini kendi imkânlarıyla yapmalıdır. Dış imkânlar önce iç imkânların geliştirilmesine, onların daha fazla döviz sağlayacak duruma sokulmasına yöneltilmelidir. Bu suretle iç finansman kabiliyeti artacak, dış finansman başka alanlara kaydırılacaktır. Aynı dönemde iç tüketim caydırılacak, dış satım özendirilecektir. Bu arada nüfus artışının da mümkün oranda kontrol altına alınmasına çalışılacaktır. Türkiye ekonomisi ise 1950’lerden itibaren bunun tam aksi yönünde bir seyir takip etmiştir. Doğrudan doğruya dış imkânlarla sanayinin kurulmasına çalışılmıştır. İç imkânlar bir ara tarım hariç geliştirilmemiştir. Bunların mevcutları ise oy kaygısıyla tüketime yönelik

⁶² Cihad Baban “... Menderes, istemez görünmesine rağmen, 1950’den hemen biraz sonra ve 1954’ten önce, etten dalkavuklar ve riyakârlar duvarıyla çevrilmiş bulunuyordu. Azar azar afyona alışan insanlar gibi, o da artık methedilmekten uzak yaşayamayacak hale gelmişti. Takdir edilmekten, yüceltilmekten hoşlanıyor ve kendisine doğruyu söylemek isteyenlerle göz göze gelmekten kaçınıyordu. Menderes artık büyük meddablar kalabalığının ortasında yalnızlığa doğru kayıyordu. O böyle bir methedilme hastalığıyla pençeleşirken...” Cihad Baban, *Politika Galerisi: Büstler ve Portreler*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1970, s.179 – 180; Emin Karakuş’a göre de Cihad Baban’ın bu görüşünü kuvvetlendirecek birçok olay meydana gelmiştir: “Menderes, kendini olduğundan çok büyük görüyor ve bir yurt içi gezisinde “Biz vatana değil, vatan bize borçludur” diyordu.” Emin Karakuş, *40 Yıllık Bir Gazeteci Gözü İle İşte Ankara*, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1977, s. 255 – 256.

⁶³ “İktidardakiler Ne Yapsın?”, *Akis*, Sayı 35, Ocak 1955, s.8.

olmuştur. İç tüketim özendirilmiş, dış satım cazip olmaktan büsbütün çıkmıştır. Bu arada bir takım politikacılar büyük Türkiye hedefini ülkede nüfuz artış hızını arttırmak olarak algılamışlardır. Her şey böylesine ters işletilince konjonktürel buhranlar kaçınılmaz hale gelmiş, petrol fiyatlarındaki artış ise Türkiye'yi tam bir ekonomik çıkmaz içerisine sokmuştur. Bu doğrultuda Toker 1980'li yıllar da 1950'ler de başlayan bu çarpıklığın giderilmesi için çalışılmazsa en azından bir adım atılmazsa Türkiye için ekonomik açıdan kendi kendine yeterliliğin yani bir bağımsızlığın söz konusu olamayacağını belirtmiştir.

Toker'ın ortaya koyduğu ekonomik verilere göre Türkiye, 1977 tarihinde ithal ettiği petrole 1,7 milyar dolar döviz ödemiştir. Aynı yıl tüm ihracat girdisi ise 1,7 milyar dolardır. Yani Türkiye, ihracatıyla 1977'de ancak ithal ettiği petrolün giderini karşılayabilmiştir. Oysaki Türkiye'de petrol tüketiminin yıllık talep artış oranı yüzde 18'dir. İhracat artış oranı ise yüzde 5'tir. Bu dönemde Türkiye'nin döviz gereksinimi ise genel anlamda ihracattan ve yurtdışındaki Türk işçilerin gönderdikleri dövizlerden oluşmuştur. Bu doğrultuda açığı kapatmak adına ihracatın artırılması temel prensip olmalıdır yani üretim arttırılarak yeni döviz girdileri sağlanmalıdır. Önce ithalat ve ihracat arasındaki açık kapatılacak sonra da sanayileşme hızı yükseltilecektir. Sanayileşme geliştikçe kendiliğinden döviz çıkışları azalacak, döviz girdileri artacaktır. Böylece Türkiye kendi kendini finanse etme dönemine girecektir. Ancak tüm bunlar için de ekonomide bir bünye değişikliği şarttır. Aksi takdirde bu düzeyde bir sıçrama gerçekleştirilemezdir. Bu doğrultuda Toker'e göre Türkiye'nin döviz girdilerini arttıracak sadece dört buçuk alan vardır. Bunlar tarım, hayvancılık, madenler ve turizmdir. Buçuğu ise dış ülkelere yapılan müteahhitlik hizmetleridir. Bütün iç ve dış kaynaklar bu alanlara yoğunlaştırılmalıdır.⁶⁴

Buna göre Türkiye'deki bu dört doğal kaynağın önce envanteri çıkarılmalıdır. Sonrada her işin başına en yetenekli kişiler getirilmelidir.⁶⁵ Zira Türkiye'de devletin elindeki sanayi kurumları ve işletmeleri sürekli olarak zarar ederken özel teşebbüsün elindeki sanayiler iyi yönetilerek sürekli kar etmektedir. Devlet, elindeki sanayi kuruluşlarını özelleştirmeden özel teşebbüsten yönetici bazında destek görüp onların kuralları ile hareket etmelidir. Toker'e göre bu bir fantezi

⁶⁴ Türkiye'nin 1977 ithalatı 5,8 milyar dolar olmuştur. Bundaki petrol ithalat tutarı ise 1,7 milyar dolardır. Bu oran ise yine 1,7 milyar dolar olan tüm ihracata denk düşmektedir. Ticaret dengesi açığı ise 4,1 milyar dolar olmuştur. Ödeme dengesindeki 1 milyarı ise işçi dövizleri kapatmıştır. Neticede 3,1 milyar, ayda ise 250 milyon dolar bir açık bulunmaktadır. Bu doğrultuda 1977'de Türkiye'nin tüm ihracatı sadece petrol ithalatını karşılayabilmiştir ki bu tür bir ekonominin uzun süre kendi ayakları üzerinde kalması beklenilemezdi. Metin Toker, "Petrol Dosyası", *Hürriyet*, 20 Ağustos 1978, s. 6; Metin Toker, "Asiye Nasıl Kurtulur?" , *Hürriyet*, 13 Ağustos 1978, s.6; Metin Toker, "Bir Ekonomi Programı", *Hürriyet*, 25 Mart 1979, s. 6; Metin Toker, "Ol Hikâye...", *Hürriyet*, 17 Haziran 1979, s. 6; Metin Toker, "Evren'in 2 Müjdesi", *Milliyet*, 18 Ocak 1981, s. 6; Metin Toker, "Varlık İçinde Yokluk", *Milliyet*, 8 Şubat 1981, s. 6.

⁶⁵ Metin Toker, "Bir Kitap Ve...", *Milliyet*, 26 Temmuz 1981, s. 8; Metin Toker, "...Bir Fırsat", *Milliyet*, 27 Temmuz 1981, s. 8.

ya da ütopyizm değildir. Zira bu tür bir girişim ABD’de de uygulanmıştır. Buna göre Toker “ABD Cumhurbaşkanı Ford, General Motors’un, IBM’in işletmecilerini askere alır gibi devlet hizmetine alır, gerekli gördüğü yerlerde kullanmaktadır, işler yoluna girip sistemleşince de o şabısları kendi işlerine iade etmektedir” demiştir.⁶⁶ Sermaye konusunda ise Toker’e göre Almanya’daki Türk işçiler, anahtar çözümdür. Zira gurbetçi Türkler hem kalifiye elemandır hem de sermaye sahibidirler. Türkiye Cumhuriyeti Devleti yetkilileri bu durumu değerlendirmelidir.⁶⁷

Toker, 1977 tarihinde Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından Cumhurbaşkanlığı Kontenjan Senatörlüğü’ne seçilmiştir. Böylece Toker gazetecilik mesleği ile senatörlük görevini birlikte yürütmeye başlamıştır. 12 Eylül 1980 askeri darbesine kadar senatörlük görevini yerine getiren Toker, senatodaki ilk yılında Kontenjan Grubu’nun Milli Savunma Komisyonu’nda üyelik ve sözcülük görevlerini yerine getirmiş, ondan sonraki iki yıl ise üye ve sözcülük görevlerini Dışişleri – Turizm ve Tanıtma Komisyonu’nda sürdürmüştür.⁶⁸

12 Eylül 1980 tarihinde ise meclis feshedilmiş, seçilmiş bir yönetimin yerine askeri bir rejim gelmiş, haklar ve hürriyetler ise askıya alınmıştır. Bu gelişmeler üzerine Avrupa Konseyi’nin Türkiye’yi üyelikten çıkarması ya da üyeliğini dondurması tehlikesi ortaya çıkmıştır.

Toker’e göre Avrupa Konseyi, demokrasinin ve insan haklarının korunması görevini yüklenmiş bir tür forum niteliği taşımaktadır. Bu yüzden de Avrupa’daki birçok kuruluş kendi tutumunu ona bakarak ayarlamaktadır. Bu dönemde Avrupa Konseyi’nin Türkiye açısından öneminin artmış olmasının nedeni ise Türkiye’nin demokrasiden vazgeçmediğini, aksine demokrasisini terörizm ve benzeri sorunlardan kurtarıp düzluğe çıkarmanın gayreti içinde bulunduğunu batı dünyasına en iyi bu forumda duyurabilir olmasıdır. Bu doğrultuda Avrupa Konseyi ile ilişkiler ister istemez Türkiye’deki demokratik gelişmelere doğrudan etki edip, katkı sağlayacaktır. Bu nedenle de askeri yönetim, meclisi feshetmiş olmasına karşın Türkiye’nin Avrupa Konseyi ile ilişkilerinin devamını sağlamak amacıyla üzerinde karar kıldığı birkaç kişiyi bu konuyla ilgili olarak doğrudan görevlendirmiştir ve Toker bu kişilerden biridir.

Ocak 1981 tarihinde Turan Güneş’in Avrupa Konseyi Siyasi Komisyon Üyeliği’nden istifa etmesi üzerine Toker, Güneş’in yerine komisyon üyeliğine seçilmiştir.⁶⁹ Bu tarihten itibaren Toker, Avrupa Konseyi toplantılarına Türkiye siyasi komisyonunun asil üyesi olarak katılmıştır. Toker Avrupa Konseyi’nde, 12

⁶⁶ Metin Toker, “Havada Düşünceler”, *Milliyet*, 23 Ocak 1983, s. 8.

⁶⁷ Metin Toker, “Türk İşçileri ve Almanlar Kendilerini Birbirlerinin Yerine Koyup Düşünceli”, *Milliyet*, 3 Şubat 1983, s. 8.

⁶⁸ Metin Toker, “Tanıtma”, *Milliyet*, 4 Ekim 1981, s. 8.

⁶⁹ “Avrupa Siyasi Komisyonu’na Güneş’in Yerine Toker Girdi”, *Milliyet*, 27 Ocak 1981, s. 10.

Eylül 1980 askeri darbesi ve sonrasında gelişen olaylardan dolayı Türkiye’de demokrasinin olmadığı ya da demokrasiden vazgeçildiğini ileri süren Avrupalı parlamenterlerin kanaatine karşı fikri bir mücadele vermiş ve Türkiye’nin Avrupa Konseyi’nden çıkarılmasına engel olmaya çalışmıştır.

Toker Avrupa Konseyi’nde Türk ordusu ve milletinin bir an önce sivil demokratik rejime geçme konusunda kararlı olduğunu söylemiş ve bu konuda Avrupa Konseyi’nin Türkiye’ye gerekli anlayışı göstererek yardımcı olması gerektiğini belirtmiştir.⁷⁰ Ayrıca Türkiye’de demokrasinin bulunmadığını iddia ederek Türkiye’ye baskı uygulanmasının örneğin Batı Avrupa’nın ekonomik yardımı kesmesinin ya da azaltmasının Türkiye’deki demokrasi sürecini sekteye uğratacağı fikrini savunmuştur.⁷¹ 6 Kasım 1983 tarihinde genel seçimlerin yapılması ile birlikte son parlamentonun Avrupa Konseyi ile olan ilişkilerini yürüten delegasyonunun yani Toker’in görevi de sona ermiştir.⁷²

1983 seçimlerine gidilirken kamuoyunda, Milli Güvenlik Konseyi’nin parti kurucularını veto etme hakkı ve yine MGK tarafından en az otuz üyesi tasdik edilmemiş siyasi partilerin genel seçimlere katılamayacakları kararı, üzerinde en çok tartışılan konular olmuştur. Böyle bir ortam içerisinde Toker, Kenan Evren ve Milli Güvenlik Konseyi’nin tüm partiler karşısında tarafsız olduklarını ve herhangi bir partiye destek vermediklerini açıklamaları gerektiğini savunmuştur. Toker’e göre aksi bir davranış halk tarafından hem ters tepcektir hem de bu tarz kurulacak bir parlamentonun etrafında milli mutabakat sağlanamayacaktır.⁷³

Toker’e göre 12 Eylül 1980 Darbesi’ni gerçekleştiren askeri yönetimin tabiatı Atatürkçülük ve laiklik prensipleri doğrultusunda ortanın soluna, anti – komünizm düşüncesi doğrultusunda ise ortanın sağına yakındır. Yani ordu hem sağın hem de solun birleşimidir. Bu doğrultuda Türkiye’de, Batılı anlamda bir parlamenter demokratik düzenin kurulması arzulanıyorsa, o zaman sağlıklı bir sol ya da sağlıklı bir sağın iktidara gelmesinden korkulmamalıdır. Asıl korkulması gereken şey sağlıklı olmayan dejenere olmuş ya da suni tarzdaki partilerle seçimlere gitmektir. Zira bu durumda Toker’e göre Türkiye’de parlamento hayatı total olacak ve sakat ayak parlamentonun dışında bir ufunet yuvası oluşturacaktır. Böyle bir demokrasinin ise kazasız belasız uzun süre

⁷⁰ “Ortak Düşmanın Oyununa Gelmeyelim”, *Milliyet*, 28 Ocak 1981, s.10; Metin Toker, “Bizden Olmayan Bizimkiler”, *Milliyet*, 1 Şubat 1981, s. 6.

⁷¹ Metin Toker, “Avrupa Bardağında Fırtına”, *Milliyet*, 13 Aralık 1981, s. 8; Metin Toker “...Ve 1982 Başladı”, *Milliyet*, 4 Ocak 1982, s. 8,12; Metin Toker, “Niyet Yargılaması”, *Milliyet*, 14 Ocak 1982, s. 8,12.

⁷² Avrupa Konseyi Asamblesi’nin 1980 sonbaharında açılan Türkiye dosyası, 1986 ilkbaharında Türkiye’de demokrasinin sağlıklı bir şekilde tekrar rayına oturduğu düşünüldüğünden dolayı kapatılarak raftaki yerini almıştır. “Dış Politikada Hiç Yoktan Zorluklar”, *Milliyet*, 22 Ocak 1984, s.6; “Avrupa’yla Sorunlarımızın Sonu”, *Milliyet*, 27 Nisan 1986, s. 6, 9.

⁷³ Metin Toker, “Tuzaklarla Dolu Bir Yol”, *Milliyet*, 8 Mayıs 1983, s. 8; Metin Toker, “Sonun Başlangıcında Bir Nebze Düşünme Molası”, *Milliyet*, 10 Temmuz 1983, s. 8.

yoluna devam etmesi imkânsızdır. Bu durum doğal olarak yeni müdahalelere yol açacaktır.⁷⁴ Yani Toker'e göre sadece MGK'nın onay verdiği partiler ile genel seçimlere gidilecek olursa millet iradesi, kendi iradesini değil de yalnızca "majestenin iktidarı" ile "majestenin muhalefetini" ortaya koymuş olacaktır. Suni bir tarzda kurulacak olan Türk Parlamentosu, dünyanın hiçbir köşesinde hiçbir kimse tarafından demokratik sayılmayacaktır.

Toker'in bu düşüncelerini yazıya dökmesi, onun askeri mahkemece yargılanmasına neden olmuştur. *Milliyet* gazetesinde 14 Ağustos 1983 tarihinde çıkan "Uygunlarsa Mutlaka Mutsuz Sonla Bitecek Bir Senaryo" başlıklı yazının, MGK'nın 76 sayılı bildirisine aykırı olduğu gerekçesiyle yazının sahibi Metin Toker ve *Milliyet* gazetesinin Yazı İşleri Müdürü Doğan Heper aleyhine dava açılmıştır. Sıkıyönetim 1 Numaralı Askeri Mahkemesi'nde görülen dava sonucunda MGK'nın icraatını eleştirdiği iddiasıyla Toker ve Heper üçer ay hapis cezasına mahkûm edilmişlerdir. Doğan Heper'in cezası, Basın Yasası'nın değişen maddesi uyarınca dokuz bin lira ağır para cezasına çevrilmiş, Toker'in hapis cezası ise altı aydan az olduğu için temyiz edilememiş ve kesinleşmiştir. Altı aydan az olan hapis cezaları ancak Milli Savunma Bakanı tarafından temyiz edilebilmektedir. Neticede Toker'in kesinleşmiş cezası Kartal Savcılığı tarafından kendisine bildirilmiştir. Buna karşın Toker, Kartal Cumhuriyet Savcılığı'na dört aylık tehir istemiyle başvurmuş ve bu isteği uygun bulunarak cezanın infazı 5 Mart 1984 tarihine kadar ertelenmiştir. Bu arada Toker ve Heper'in avukatı tarafından Milli Savunma Bakanlığı'na başvuruda bulunulmuştur. Bakanlık ise bu başvuruyu kabul ederek Askeri Yargıtay Başsavcılığı aracılığıyla dosyanın Askeri Yargıtay'da incelenmesini uygun görmüştür. Mart 1984 tarihinde Askeri Yargıtay 3. Dairesi, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemesi'nce verilen mahkûmiyet kararını bozmuş⁷⁵ ve böylece Toker, üçüncü kez hapse girmekten kurtulmuştur.

Yukarıda ifade edildiği üzere üçüncü kez hapse girmekten kurtulan Toker, 1980'li yıllar süresince günlük siyasi gelişmeler ve iktisadi sıkıntılar hakkında ayrıca demokratikleşme meseleleri üzerine yazılar yazmıştır. Mayıs 1992 tarihinde ise Toker, Macaristan'ın başkenti Budapeşte'de toplanan Uluslararası Basın Enstitüsü'nün kırk birinci genel kurul toplantısına katılmış ve bu

⁷⁴ Metin Toker, "Sol İşini Halletti Darısı Sağın Başına", *Milliyet*, 22 Mayıs 1983, s.6; Metin Toker, "İngiliz Seçimleri Ve Biz", *Milliyet*, 12 Haziran 1983, s. 6; Metin Toker, "Sağdaki Sorun", *Milliyet*, 19 Haziran 1983, s. 6.

⁷⁵ Vasfiye Özkoçak, "Toker – Heper Davası Karara Kaldı", *Milliyet*, 13 Eylül 1983, s. 1,12; "Toker Ve Heper Üçer Aya Mahkûm Oldu", *Milliyet*, 16 Eylül 1983, s. 1,6; "Toker'in Mahkûmiyet Kararı Temyiz Edilmedi", *Milliyet*, 3 Aralık 1983, s.1,8; "Toker'in 3 Aylık Hapis Cezasının İnfazı 4 Ay Ertelendi", *Milliyet*, 7 Aralık 1983, s. 1; "Toker ve Heper Hakkındaki Mahkûmiyet Kararı Bozuldu", *Milliyet*, 7 Mart 1984, s. 6.

toplantıda Uluslararası Basın Enstitüsü'nün 24 kişilik yürütme kurulu üyeliğine seçilmiştir.

1952 yılında kurulan Uluslararası Basın Enstitüsü, dünyadaki en itibarlı ve etkili basın örgütü olarak göze çarpmıştır. Dünya genelinde binlerce üyesi bulunan örgüt, özellikle basın özgürlüğünün savunucusu rolünü üzerine almıştır. Örgüt 1952'de on iki kurucu üye tarafından oluşturulurken bu kurucular arasında bir de Türk üye yer almıştır. Bunun da etkisi olacak ki örgütün yürütme kurulunda daima bir Türk üye bulunmuştur. Sırasıyla Ahmet Emin Yalman, Abdi İpekçi ve Hasan Cemal bu görevi yerine getirmişler ve Hasan Cemal'in görev süresinin dolmasıyla birlikte Toker bu göreve seçilmiştir.

1950'li yıllarda iki kez hapse mahkûm olan Toker, o dönemde Uluslararası Basın Enstitüsü'nün kendisi de dâhil olmak üzere Türk gazetecilerinin davalarını yakından takip ederek bunları dünya kamuoyuna duyurmasından dolayı kendi deyimiyle bu görevi şerefle kabul etmiştir. Bu göreve seçildikten sonra Toker, zamanının büyük bir kısmını örgütün çalışmalarında yer alarak geçirmiş ve örgütün farklı tarihlerde Fransa⁷⁶, Rusya⁷⁷, İsrail⁷⁸, Güney Afrika⁷⁹ gibi çeşitli ülkelerde düzenlenen toplantılarına katılmıştır.⁸⁰

1990'lı yıllarda Uluslararası Basın Enstitüsü'nün faaliyetlerinde boy gösteren Toker, *Milliyet* gazetesindeki köşesinde ise genel olarak laiklik ve demokrasi üzerine yazılar kaleme almıştır. 18 Temmuz 2002 tarihinde ise gazeteciliği “*severek ve adam gibi yapmak koşuluyla muhteşem bir serüven*” olarak nitelendiren Metin Toker, kanser rahatsızlığı nedeniyle vefat etmiştir.

Sonuç

Bireylerin hayata bakışı ve dünyayı okuma biçimleri, içinde buldukları sosyal tabakadan ve sahip oldukları sosyal statüden ayrı şekillenemez. Hayat hikâyesini özetlemeye çalıştığımız Metin Toker, bu yönleriyle çağdaş pek çok aydından farklı bir profil çizmiştir. Galatasaray Lisesi'nde aldığı Batı tarzı eğitim ve düşünme biçimi ile İnönü ailesiyle yakın ilişkisi bu farklılığı besleyen önemli iki kaynaktır. Fransızca ve kısmen İngilizce'ye hâkim olan Toker, Avrupa tarihi ve hukuku hakkında birikim sahibi, aklın önemini kavrayan, gözlem ve değerlendirmeye önem veren ve bu yönüyle Tanzimat aydınına çağrıştıran bir entelektüeldir. Toker, ülke sorunlarının çözülmesi, modernleşmenin sağlanması ve bu doğrultuda daha fazla hak ve hukuk mücadelesinde

⁷⁶ Metin Toker, “Dilin Kemiği Yoktur Ama Boğaz Dokuz Boğumdur”, *Milliyet*, 13 Kasım 1992, s. 12.

⁷⁷ Metin Toker, “Moskova Yolunda”, *Milliyet*, 21 Şubat 1993, s. 12.

⁷⁸ Metin Toker, “Kudüs Yolunda”, *Milliyet*, 12 Mart 1993, s. 12.

⁷⁹ Metin Toker, “Dünyanın Öbür Ucu”, *Milliyet*, 13 Şubat 1994, s. 22.

⁸⁰ Metin Toker, “Dışardan Bakan Dost Gözler Ne Görüyor? -1-”, *Milliyet*, 13 Eylül 1992, s.14; Metin Toker, “Bir Dost Çevreden İzlenimler”, *Milliyet*, 22 Kasım 1992, s. 12.

bulunurken zamanla “*halk için halka rağmen*” prensibine kapılmıştır. Bu prensip doğrultusunda halkla birlikte değil de “*yukarıdan aşağı*” bir seyir takip eden seçkinci modernleşme tarzını kendisine temel almış; toplumdaki dini değerlerden farklı olarak devrimci değerleri benimsemiş ve bu doğrultuda ulaşılması gereken medeniyet olarak Batı dünyası ve onun fikri değerlerini görmüştür.

Türkiye'nin aynı tarihsel geçmişe ve koşullara sahip olmadığı Batı dünyasının yönetim biçimini, yani demokrasiyi kendisine örnek almasını öngören Toker, seçkinci aydın sınıf gibi zaman zaman kendi tarihi ve kültürünü yaşayan halkı modernleşme bağlamında geri görmüş, çok partili süreçte ise umduğunu bulamadığı zaman halkı gözleri kapalı olmakla itham etmiştir. Bu yaklaşım Tanzimat Dönemi'nden itibaren Türk aydın tipinde görülen genel bir sorundur. Batı uygarlığı karşısında modernleşme süreci içerisinde bulunan Doğu toplumlarının ya da Batı dışı toplumların Batı'yı her alanda üstün görüp kendi kültür değerlerini ve dinamiklerini yetersiz bulma durumunu içeren kronik bir bakış açısıdır.

Öte yandan, Toker, yukarıda belirtildiği üzere, modernleşme sürecinde Türkiye'nin Batı tarzı bir aydınlanma sürecinden geçmediğini bu doğrultuda da henüz demokrasi kültürünün oluşmadığının farkındadır. Onun için bu süreç aydınlar, kurumlar ve etkili kamuoyu ile aşılabılır. Toker, Türkiye'de demokrasi mücadelesinin önce aydınların liderliğinde verilmesinin zorunlu olduğunu; sonra bunun kurumlara sirayet edeceğini ve en nihayetinde ise kurumların sağlıklı bir demokrasi adına bilinçli kamuoyunu oluşturacaklarını düşünmüştür. Oysaki Türkiye'de her askeri müdahale sonucunda demokrasi çizgisi kesintiye uğradığından, demokrasi yeniden inşa edilmeye çalışılacak ve bir kırılma meydana gelecektir. Bu durum ise Türkiye'de sağlıklı bir demokrasi geleneğinin oluşmasına engel olacaktır. Dolayısıyla demokrasiden taraf olan bir aydının ve onun yayın organının, seçimle iktidara gelmiş meşru bir hükümete karşı düzenlenen askeri bir darbe girişimine destek vermesi ve bunun sonucunda henüz emekleme aşamasındaki demokrasinin kesintiye uğraması bir tezat oluşturmuştur.

Her askeri darbe sonrasında ordunun siyasi alanda bir parti ile ittifak arayışına girmesi ve bu partinin de her seferinde CHP veya farklı isimdeki ardılı olmasından dolayı Toker, CHP'ye büyük sorumluluk atfetmiştir. Çünkü ordu, Türkiye'de batı dünyasındaki burjuvanın görevini yerine getirmeye çalışmış ve Türk tarihinde modernleşmenin öncülüğü görevinin kendisinde olduğuna inanmıştır. Bu düşünce Milli Mücadele sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde de aynen devam etmiştir. Ordunun modernleşmenin temsilcisi olma hassasiyeti, çağdaş Türkiye'nin temel ilkelerini savunan CHP'nin de orduyla yakınlaşmasını kaçınılmaz kılmıştır. Zira her iki yapının da özellikle laiklik ilkesi

temelinde hareket etmesi, Atatürkçü ve reformcu olması bu konuda etkili olmuştur.

Ordunun siyasete müdahalesini haklı bulan Toker'e göre mecliste çoğunluğu elde eden herhangi bir partinin despotik olarak tanımlanması ve liderinin diktatör olarak nitelendirilmesi için ille de bir askeri ya da polis rejiminin kurulması ve meydanlarda da infazların gerçekleştirilmesi gerekmez. Toker, ülkede hak ve hukukun ortadan kalkmasını, basın ve üniversitenin baskı altına alınmasını, serbest eleştiri ve murakabeden söz edilemez duruma gelmesini despotik yönetim tanımı için yeterli görmüştür.

Askeri müdahalelerin önüne geçmek isteyen Toker, Türk siyasi düşünce hayatının gelişmesi, halkın temsil yeteneğinin oturması ve örgütlenme sürecini algılaması için iktisadi gelişmenin yanı sıra siyaseten CHP'nin reformcu ve partiler üstü bir payda olarak düşünülmesini kaçınılmaz bir hakikat olarak düşünmüştür. Ancak CHP'nin mevcut durumunun bu düşüncenin gerçekleşmesi için de yetersiz olmasından dolayı Toker, CHP'nin diğer sağ partiler gibi halkın günlük yaşamını kolaylaştıracak politikalar geliştirmesini yani kendini yenilemesi gerektiğini vurgulamıştır. Çünkü 1876 ve 1908'de olduğu gibi 1960 ve sonrasındaki süreçte de sadece anayasal özgürlüklerin getirilmesinin halkın demokrasi kültürünü benimsemesinde herhangi bir ciddi somut etkiye sahip olmadığı ve bu yüzden de anayasal gelişme sürecinin halka inen politika ve politikacılarla desteklenmesinin gerekli olduğuna inanmıştır. Nitekim Türk siyaset hayatı, özellikle 1925'ten itibaren çağdaşlığı, vatandaş hukukunu, cumhuriyetin temel ilkelerinin korunması ve savunulması üzerine bir siyaset üreten CHP ile vatandaşın temel ihtiyaçlarını ön plana alan liberalizm veya bireyin özgürlüğünü inanç özgürlüğü olarak algılayan bir argüman üzerinden siyaset üreten muhalefet olmak üzere iki ana damar tarafından geliştirilmiştir. Bu iki akım Türk siyasetinin dar alana sıkışmasına sebep olmuş ve Toker'in de CHP'ye getirdiği eleştiri üzerinden vurguladığı gibi Cumhuriyet kanunlarının halk tarafından tam olarak anlaşılamamasına neden olmuştur.

Netice itibarıyla bu araştırmaya bütünüyle bakıldığında Metin Toker'in Türk siyaset hayatı üzerinde derin bir etki bırakan aydın olduğu görülmüştür. Onun öne çıkan en önemli özelliği, tavrını güçten yana değil, her platformda demokrasiden yana sergileyen demokrat bir kişilik olmasıdır.

Kaynaklar

Mülakatlar

Özden Toker İle 05.05.2012 ve 24.05.2013 tarihlerinde Ankara Pembe Köşk'te yapılan söyleşiler.

Kitap ve Makaleler

AHMAD Feroz (1976), *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi: 1945 – 1971*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

_____ (2007), *Demokrasi Sürecinde Türkiye: 1945 – 1980*, Hil Yayınları, İstanbul.

BABAN Cihad (1970), *Politika Galerisi: Büstler ve Portreler*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

EROĞUL Cem (2003), *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara.

KARAKUŞ Emin (1977), *40 Yıllık Bir Gazeteci Gözü İle İşte Ankara*, Hürriyet Yayınları, İstanbul.

OĞUZ Orhan (2004), *80 Yıl: Cumhuriyet’e Yaşat Bir Hayat*, Doğan Kitap, İstanbul.

TOKER Metin (1966), *İsmet Paşayla 10 Yıl: 1954 - 1964*, Akis Yayınları, Ankara.

_____ (1970), *Tek Partiden Çok Partiye: 1944 - 1950*, Milliyet Yayınları, İstanbul.

_____ (1990), *DP’nin Altın Yılları: 1950 - 1954*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

_____ (1991), *DP Yokuş Aşığı: 1954 - 1957*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

_____ (1992), *Demokrasiden Darbeye: 1957 - 1960*, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, Ankara.

_____ (1992), *İnönü’nün Son Başbakanlığı: 1961 - 1965*, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, Ankara.

Gazeteler ve Dergiler

ALTUĞ Kurtul (1967) Akis’ten Size, *Akis*, Sayı 12, 31 Aralık, s.3.

Avrupa Siyasi Komisyonu’na Güneş Yerine Toker Girdi (1981), *Milliyet*, 27 Ocak, s.10.

Bir Karar (1958), *Akis*, Cilt XIV, Sayı 234, 27 Aralık, s.16.

Bir Noktada Anlaşalım (1955), *Akis*, Cilt IV, Sayı 63, 23 Temmuz, s. 6 – 7.

CANDAN Jale (1967) Akis, Ben ve Okuyucularım, *Akis*, Sayı 12, 31 Aralık, s.24.

CİVAOĞLU Güneri (2003) Paris’te Bir Şalede Romantik Evlilik Teklifi, *Milliyet*, 18 Temmuz.

Demokrat Partinin Siyasi Panoraması (1955), *Akis*, Cilt V, Sayı 74, 8 Ekim, s. 8 – 9.

En Büyük Dert (1957) , *Akis*, Cilt IX, Sayı 149, 16 Mart, s. 5.

İktidardakiler Ne Yapsın? (1955) , *Akis*, Sayı 35, 8 Ocak, s. 8.

- Ne Yapsın Menderes (1955) , *Akıs*, Cilt IV, Sayı 69, 3 Eylül, s. 9.
- Orada Muhalefeti Böyle Anlıyorlar (1955), *Akıs*, Cilt V, Sayı 72, 14 Eylül, s. 9.
- ÖZKOÇAK Vasfiye (1983) Toker – Heper Davası Karara Kaldı, *Milliyet*, 13 Eylül, s.1, 12.
- Peron Hadiselerinin Düşündürdükleri (1955), *Akıs*, Cilt V, Sayı 73, 1 Ekim, s. 4 – 5.
- Prenslerin Kaderi İşte Budur Kubalı (1958), *Akıs*, Cilt XIII, Sayı 207, 26 Nisan, s.13.
- SEYİTDANLIOĞLU Mehmet (1996) Türkiye’de Liberal Düşüncenin Doğuşu ve Gelişimi, *Liberal Düşünce*, Sayı 2, s.103 – 111
- Tahammül Etmelisiniz, Adnan Bey (1957), *Akıs*, Cilt IX, Sayı 148, 9 Mart, s. 5.
- Toker ve Heper Hakkındaki Mahkûmiyet Kararı Bozuldu (1984), *Milliyet*, 7 Mart, s.6.
- Toker ve Heper Üçer Aya Mahkûm Oldu (1983), *Milliyet*, 16 Eylül, s.1, 6.
- Toker’in 3 Aylık Hapis Cezasının İnfazı 4 Ay Ertelendi (1983), *Milliyet*, 7 Aralık, s.1.
- Toker’in Mahkûmiyet Kararı Temyiz Edilmedi (1983), *Milliyet*, 3 Aralık, s.1, 8.
- TOKER Metin (1947) Bir Yunan Uçağında Savaşları Takip Ettim, *Cumhuriyet*, 27 Haziran, s. 1, 3.
- _____ (1947) Bulgaristan’dan Giren Yeni Çeteler Dedeğaç’ta, *Cumhuriyet*, 1 Ağustos, s. 1, 3.
- _____ (1947) Batı Trakya’da Çetelerin Yaptıkları Yeni Baskılar, *Cumhuriyet*, 2 Ağustos, s. 1, 3.
- _____ (1947) Çeteciler Pire Bölgesine Saldırdılar, *Cumhuriyet*, 20 Temmuz, s. 1, 3.
- _____ (1947) Çeteler, Batı Trakya’da da Katliama Başladılar, *Cumhuriyet*, 28 Temmuz, s. 1, 3.
- _____ (1947) Dedeğaç Ateşten Bir Çember İçinde Kaldı, *Cumhuriyet*, 5 Ağustos, s. 1, 3.
- _____ (1947) Dedeğaç’ta Geçirdiğim Unutulmaz Bir Gece, *Cumhuriyet*, 7 Ağustos, s. 1, 2.
- _____ (1947) Esir Düşen Yunanlı Çetecilerle Görüştüm, *Cumhuriyet*, 30 Temmuz, s. 1, 4.
- _____ (1947) Komünist Yunan Kabinesi Hudut Dışında Hazır, *Cumhuriyet*, 23 Temmuz, s. 1, 3.

- _____ (1947) Makedonya’da Trenle Müthiş Bir Seyahat, *Cumhuriyet*, 6 Ağustos, s. 1, 4.
- _____ (1947) Ürdün Kralı Majeste Abdullah Şehrimizde, *Cumhuriyet*, 13 Ocak, s. 1, 3.
- _____ (1947) Yanya Dağlarındaki 2500 Çeteci Çember İçine Alınıyor, *Cumhuriyet*, 24 Temmuz, s. 1, 4.
- _____ (1947) Yunan Çetecileri Çemberi Yardılar, *Cumhuriyet*, 31 Temmuz, s. 1, 3.
- _____ (1947) Yunan Çeteleriyle Ordu Arasında Ezilen 100.000 Türk, *Cumhuriyet*, 3 Ağustos, s.1, 2.
- _____ (1947) Yunanistan Hadiseleri, *Cumhuriyet*, 21 Temmuz, s. 1, 3.
- _____ (1947) Yunanistan’da 20 Gün Kalarak Neler Öğrendim, *Cumhuriyet*, 8 Ağustos, s. 1, 4.
- _____ (1947) Yunanistan’da Yeni Tehlikeler Belirliyor, *Cumhuriyet*, 22 Temmuz, s. 1, 3.
- _____ (1948) Samsun Köylerindeki Açlık Hikâyesi, *Cumhuriyet*, 28 Haziran, s. 1, 4.
- _____ (1948) 10 Senede Hatay İçin Hiçbir Şey Yapmadık, *Cumhuriyet*, 2 Haziran, s. 1, 4.
- _____ (1948) Bütün Cenup Vilayetleri Kaçak Eşya İle Dolu, *Cumhuriyet*, 8 Haziran, s. 4.
- _____ (1948) İki Tane Çukurova’ya Sahip Olmanın Yolu, *Cumhuriyet*, 25 Mayıs, s. 2.
- _____ (1948) Konya Müşteri Bekleyen Muazzam Buğday Yığınlarıyla Dolu, *Cumhuriyet*, 21 Mayıs, s. 1, 2.
- _____ (1949) Dünyanın En Pahalı Memleketi İsrail, *Cumhuriyet*, 27 Nisan, s.2.
- _____ (1949) 15 Günde 5 Memleket, 14 Şehir Gezdim, *Cumhuriyet*, 21 Nisan, s. 2.
- _____ (1949) Albay Zaim’in Gazetemize Dün Verdiği Beyanat, *Cumhuriyet*, 4 Nisan, s. 1, 3.
- _____ (1949) Amman da Bir Gece, *Cumhuriyet*, 22 Nisan, s. 4.
- _____ (1949) Arap Mültecileri, *Cumhuriyet*, 24 Nisan, s.4.
- _____ (1949) İsrail Toprağında, *Cumhuriyet*, 25 Nisan, s.4.
- _____ (1949) Görülmemiş Bir Diktatör, *Cumhuriyet*, 7 Nisan, s. 1, 4.

- _____ (1949) Suriye’den Mektuplar: Sansür’den Kaçırılan İlk Mektup, *Cumhuriyet*, 6 Nisan, s. 1, 4.
- _____ (1954) Churchill’in Talihi, *Akıs*, Sayı 31, 11 Aralık, s.4.
- _____ (1954) Partilerinden Kuvvetli Liderler, *Akıs*, Sayı 9, 10 Temmuz, s.4.
- _____ (1956) Ekmekten ve Her Şeyden Evvel Hürriyet, *Akıs*, Cilt VIII, Sayı 130, 3 Kasım, s.5.
- _____ (1957) Tanzim Devri, *Akıs*, Cilt XI, Sayı 186, 30 Kasım, s.5.
- _____ (1957) Derdin Başı, *Akıs*, Cilt XI, Sayı 184, 16 Kasım, s.5.
- _____ (1958) Şahıslar ve Müesseseler, *Akıs*, Cilt XII, Sayı 206, 19 Nisan, s.5.
- _____ (1958) Şimdi, *Akıs*, Cilt XII, Sayı 196, 8 Şubat, s.5.
- _____ (1958) Zorla Takviye, *Akıs*, Cilt XII, Sayı 192, 11 Ocak, s.5.
- _____ (1967) Akis’in Hikâyesi, *Akıs*, Sayı 12, 31 Aralık, s.16.
- _____ (1972) Bir Sengine Yekpare Acem Mülkü Feda İmiş!, *Milliyet*, 27 Ağustos, s. 2.
- _____ (1973) Mesleğe Övgü, *Milliyet*, 23 Eylül, s.2.
- _____ (1976) Bizim Watergate, *Hürriyet*, 10 Ekim, s. 8.
- _____ (1978) Asiye Nasıl Kurtulur?, *Hürriyet*, 13 Ağustos, s. 6.
- _____ (1978) Petrol Dosyası, *Hürriyet*, 20 Ağustos, s. 6.
- _____ (1979) Bir Ekonomi Programı, *Hürriyet*, 25 Mart, s. 6.
- _____ (1979) Ol Hikâye, *Hürriyet*, 17 Haziran, s. 6.
- _____ (1981) Bir Kitap Ve... , *Milliyet*, 26 Temmuz, s.8.
- _____ (1981) Avrupa Bardağında Fırtına, *Milliyet*, 13 Aralık, s.8.
- _____ (1981) ...Bir Fırsat, *Milliyet*, 27 Temmuz, s.8.
- _____ (1981) Evren’in 2 Müjdesi, *Milliyet*, 18 Ocak, s.6.
- _____ (1981) Bizden Olmayan Bizimkiler, *Milliyet*, 1 Şubat, s.6.
- _____ (1981) Tanıtma, *Milliyet*, 4 Ekim, s.8.
- _____ (1981) Varlık İçinde Yokluk, *Milliyet*, 8 Şubat, s.6.
- _____ (1982) Ve 1982 Başladı, *Milliyet*, 4 Ocak, s.8, 12.
- _____ (1982) Niyet Yargılaması, *Milliyet*, 14 Ocak, s.8, 12.
- _____ (1983) Gazetecilikte Dost Kazığınızı Bir Defa Yedim, *Milliyet*, 28 Ağustos, s.7.

- _____ (1983) Havada Düşünceler, *Milliyet*, 23 Ocak, s.8.
- _____ (1983) Churchill, Fransız Şampanyasını Fransa'ya Londra'dan Getirirdi, *Milliyet*, 7 Eylül, s.7.
- _____ (1983) Tıbbiyeyi Bırakmasam Nasıl Bir Doktor Olurdum Acaba?, *Milliyet*, 27 Ağustos, s.7.
- _____ (1983) Tuzaklarla Dolu Bir Yol, *Milliyet*, 8 Mayıs, s.8.
- _____ (1983) Türk İşçiler ve Almanlar Kendilerini Birbirlerinin Yerine Koyup Düşünmeli, *Milliyet*, 3 Şubat, s.8.
- _____ (1983) Sağdaki Sorun, *Milliyet*, 19 Haziran, s.6.
- _____ (1983) İlk Maaşım 75 Liraydı, *Milliyet*, 29 Ağustos, s.8.
- _____ (1983) İngiliz Seçimleri ve Biz, *Milliyet*, 12 Haziran, s.6.
- _____ (1983) Seçim Günü İçki Yasağı Yoktu Ama Sarhoş da Yoktu, *Milliyet*, 1 Eylül, s.10.
- _____ (1983) Sol İşini Halletti Darısı Sağın Başına, *Milliyet*, 22 Mayıs, s.6.
- _____ (1983) Sonun Başlangıcında Bir Nebze Düşünme Molası, *Milliyet*, 10 Temmuz, s.8.
- _____ (1986) Derhal İnfaz İçin Özel Emir, *Milliyet – Panorama Eki*, 29 Haziran, s.6.
- _____ (1986) Fotoğraf Davası, *Milliyet – Panorama Eki*, 6 Temmuz, s.6.
- _____ (1986) Harikulade Bir Kaderi Olan Dergi, *Milliyet – Panorama Eki*, 22 Haziran, s.6.
- _____ (1990) Doğa, Ancak İnsan İle Güzeldir Ama... , *Milliyet*, 26 Temmuz, s. 10.
- _____ (1991) Vezir de Yapar, Rezil de!, *Milliyet*, 22 Mayıs, s.12.
- _____ (1992) Bir Dost Çevreden İzlenimler, *Milliyet*, 22 Kasım, s.12.
- _____ (1992) Dışarıdan Bakan Dost Gözler Ne Görüyor? -1- , *Milliyet*, 13 Eylül, s.14.
- _____ (1992) Dilin Kemiği Yoktur Ama Boğaz Dokuz Boğumdur, *Milliyet*, 13 Kasım, s.12.
- _____ (1992) Hoş Geldiniz Başkan Mitterrand, *Milliyet*, 13 Nisan, s.12.
- _____ (1993) Kudüs Yolunda, *Milliyet*, 12 Mart, s.12.
- _____ (1993) Moskova Yolunda, *Milliyet*, 21 Şubat, s.12.

_____ (1994) Siz ‘Münazara’nın Ne Olduğunu Bilir Misiniz?, *Milliyet*, 8 Şubat, s.18.

_____ (1994) Dünyanın Öbür Ucu, *Milliyet*, 13 Şubat, s.22.

_____ (1994) Bir Ölümün Düşündürdükleri, *Milliyet*, 8 Temmuz, s.16.

_____ (1996) $33 + 20 = 53$, *Milliyet*, 9 Mayıs, s.17.

Türk Sesi, İlkokullara Resmen Abone Yapılmıştır (1954) , *Akıs*, Sayı 28, 20 Kasım, s. 8.

Yazarlıkta 40 Yılın Öyküsü (1983), *Yankı*, Sayı 617, 24 – 30 Ocak, s. 33 – 39.